

Uitstelgedrag bij het leren lezen, lees het vandaag nog!

Praktijkonderzoek over het bevorderen
van de leesontwikkeling
aansluitend bij de visie van Wonderwijs

Naam: Daisy Voorn
Studentnummer: 1027790
Datum: 11-06-2010

Inhoudsopgave

INHOUDSOPGAVE	2
SAMENVATTING	4
1. INLEIDING	6
1.1 Verlegenheidsituatie	6
1.2 Aanleiding onderzoek	6
1.3 Doelstellingen onderzoek	7
1.4 Praktijkvraag	7
1.5 Onderzoeksvragen	7
1.6 Onderzoeksmethode	7
2. THEORETISCH KADER	8
2.1 Wat is technisch lezen?	8
2.1.1 Wat is technisch lezen volgens de literatuur?	8
2.1.2 Hoe verloopt de ontwikkeling van technisch lezen volgens de literatuur?	9
2.1.3 Wanneer stagneert de ontwikkeling van technisch lezen volgens de literatuur?	10
2.1.4 Wanneer is er sprake van uitstelgedrag bij technisch lezen volgens de literatuur?	11
2.2 Wat is de visie van Wonderwijs op technisch lezen?	12
2.2.1 Wat is de visie van Wonderwijs volgens de schooldocumenten?	12
2.2.2 Wat is de visie van Wonderwijs wat betreft het bevorderen van de ontwikkeling volgens de schooldocumenten?	13
2.3 Hoe kan de ontwikkeling van technisch lezen worden bevorderd?	14
2.3.1 Hoe kan de ontwikkeling van technisch lezen worden bevorderd volgens de literatuur?	14
2.3.2 Welke interventies zijn volgens de literatuur zinvol als de ontwikkeling van het technisch lezen bij kinderen stagneert?	15
2.3.3 Welke aanpak bij uitstelgedrag van kinderen bij technisch lezen is volgens de literatuur zinvol?	15
2.4 Conclusie onderzoeksvragen aan de hand van de literatuur	17
3. OPZET VAN HET ONDERZOEK	19
3.1 Stappenplan	19
3.2 Doel	19
4. RESULTATEN	21
4.1 Wat is technisch lezen?	21
4.1.1 Wat is de visie van begeleiders, ouders en kinderen op de ontwikkeling van technisch lezen?	21
4.1.2 Hoe verloopt volgens begeleiders, ouders en kinderen de ontwikkeling van technisch lezen?	22

4.2 Wat is de visie van Wonderwijs op technisch lezen?	23
4.2.1 Wat is de visie van begeleiders, ouders en kinderen op het bevorderen van technisch lezen als er een stagnatie is in de ontwikkeling?	23
4.2.2 Wat is de visie van begeleiders, ouders en kinderen op het bevorderen van technisch lezen als er sprake is van uitstelgedrag?	28
4.3 Hoe kan de ontwikkeling van technisch lezen worden bevorderd?	33
4.3.1 Hoe kan de ontwikkeling van technisch lezen het beste worden bevorderd volgens begeleiders, ouders en kinderen?	33
4.3.2 Hoe bevorderen begeleiders, ouders en kinderen op dit moment de ontwikkeling van technisch lezen?	34
4.4 Conclusie praktijkvraag aan de hand van de praktijk	35
5. CONCLUSIES	37
5.1 Conclusie praktijkvraag aan de hand van de literatuur	37
5.2 Conclusie praktijkvraag aan de hand van de praktijk	38
5.3 Antwoord op de praktijkvraag	38
5.4 Aanbevelingen	40
LITERATUURLIJST	42
BIJLAGEN	43
Bijlage 1 - Onderzoeksinstrument 1 - Vragenlijst begeleiders	44
Bijlage 2 - Onderzoeksinstrument 2 - Vragenlijst ouders	47
Bijlage 3 - Onderzoeksinstrument 3 - Vragenlijst kinderen	50
Bijlage 4 - Matrix	52
Bijlage 5 - Literatuurstudie leesinterventies	53

Samenvatting

In hoofdstuk 1 van dit onderzoeksverslag staat de verlegenheids situatie en de aanleiding van dit onderzoek beschreven. De begeleiders van Wonderwijs vragen zich af wanneer er bij kinderen sprake is van een ontwikkelingspauze en wanneer er sprake is van uitstelgedrag. De begeleiders van Wonderwijs vinden het vooral lastig om een kind met uitstelgedrag te begeleiden, op een manier die past bij de visie van de school. De vraag van de begeleiders van Wonderwijs is hoe een kind het beste begeleid kan worden als het zich op een bepaald gebied (in dit geval op het gebied van leren lezen) niet meer van nature ontwikkelt. Het doel *in* het onderzoek is om onderzoek te doen naar het bevorderen van de ontwikkeling van technisch lezen, passend bij de visie van Wonderwijs. Het doel *van* het onderzoek is om aanbevelingen te kunnen doen aan de begeleiders van Wonderwijs over hoe de ontwikkeling van technisch lezen het beste bevorderd kan worden op een manier die past bij de visie van Wonderwijs. Om deze doelen te bereiken heeft de onderzoeker de volgende praktijkvraag geformuleerd: “Hoe kan de ontwikkeling van kinderen met betrekking op technisch lezen worden bevorderd op een manier die aansluit bij de visie van Wonderwijs?”.

Om antwoord te krijgen op de praktijkvraag zijn er onderzoeksvragen en deelvragen gesteld aan de literatuur. In hoofdstuk 2 staan de antwoorden uit de literatuur beschreven. Daaruit blijkt dat de ontwikkeling van kinderen met betrekking tot technisch lezen kan worden bevorderd door voor elk kind de ideale leesomgeving te creëren, door een geletterde en taalrijke leeromgeving te creëren, door hoge verwachtingen te hebben van kinderen en door goed voorbeeldgedrag te demonstreren door bijvoorbeeld veel voor te lezen. Bij kinderen die een stagnatie hebben in de leesontwikkeling of waarbij sprake is van uitstelgedrag kan er gebruik gemaakt worden van interventieprogramma's en trainingen.

Er zijn verschillende fases in handelen in een onderzoek. In hoofdstuk 3 wordt in een onderzoeksplan per fase aangegeven wat de onderzoeker wil weten en wat de onderzoeker gaat doen.

Om antwoord te krijgen op de praktijkvraag zijn er enquêtes afgenomen bij begeleiders, ouders en kinderen van Wonderwijs. In hoofdstuk 4 staan de antwoorden uit de praktijk beschreven. Daaruit blijkt dat de ontwikkeling van kinderen met betrekking tot technisch lezen, volgens de ondervraagden, bevorderd kan worden door veel te oefenen en aan te sluiten bij de interesses van het kind. Is er sprake van een stagnatie of van uitstelgedrag, dan moet er gekeken worden naar de oorzaak om daar wat aan te kunnen doen.

De antwoorden vanuit de literatuur en vanuit de praktijk komen samen in hoofdstuk 5. Daar wordt geconcludeerd dat de ontwikkeling van kinderen met betrekking tot technisch lezen bevorderd kan worden op een manier die aansluit bij de visie van Wonderwijs door in ieder geval aan te sluiten bij de interesses van het kind. Er moet per kind gekeken worden wat een ideale leesomgeving is voor dat kind en daar moet zoveel mogelijk bij worden aangesloten. Het is daarbij vanzelfsprekend dat er een geletterde en taalrijke leeromgeving is op school. Daarnaast is het volgens de literatuur belangrijk om hoge verwachtingen te hebben van kinderen en om goed voorbeeldgedrag te demonstreren, maar door de ondervraagden worden deze punten nauwelijks genoemd. Ook is veel oefenen en veel herhaling belangrijk bij het bevorderen van de leesontwikkeling, wat zowel blijkt uit de literatuur als uit de praktijk. Bij kinderen die een stagnatie hebben in de leesontwikkeling of waarbij sprake is van uitstelgedrag kan gebruik gemaakt worden van interventieprogramma's en trainingen, al wordt dit niet specifiek door de ondervraagden genoemd. Er moet volgens de ondervraagden in ieder geval naar de oorzaak gekeken worden om daar vervolgens wat aan te kunnen doen. Er worden ten slotte aanbevelingen gedaan aan de begeleiders, ouders en kinderen van Wonderwijs om op deze manier een motiverend antwoord te geven op de praktijkvraag “Hoe

kan de ontwikkeling van kinderen met betrekking op technisch lezen worden bevorderd op een manier die aansluit bij de visie van Wonderwijs?”, zodat de begeleiders van Wonderwijs hiermee verder kunnen en willen komen.

Stel het niet langer uit en lees het onderzoeksverslag!

1. Inleiding

1.1 Verlegenheidsituatie

Wonderwijs is een school waar kinderen leren in vrijheid. Dit houdt in dat kinderen zelf mogen weten wat ze op school doen, zolang ze rekening houden met anderen. Wonderwijs is in 2000 gestart en is sinds 2004 aangesloten bij Stichting Iederwijs Nederland. Het concept van Wonderwijs bleek aan te sluiten bij de uitgangspunten van Iederwijs en daarom is Wonderwijs een Iederwijsschool geworden. Sinds het schooljaar 2008-2009 wordt Wonderwijs gesubsidieerd door de overheid en is het geen particuliere school meer.

De school heeft op het moment van schrijven 32 kinderen in de leeftijd van 4 tot 14 jaar. Er zijn geen groepen, geen klassen en geen lokalen zoals op reguliere basisscholen het geval is. De school heeft één groep met kinderen van allerlei leeftijden en afkomst. Per dag zijn er vijf leerkrachten aanwezig die begeleiders genoemd worden. Er zijn altijd twee begeleiders ambulante, dat wil zeggen dat die begeleiders rondlopen om te kijken of alles goed gaat, dat die begeleiders ingaan op vragen van kinderen en dat die begeleiders de kinderen aanspreken op hun gedrag. Drie begeleiders geven les. De lessen worden in kleine groepen gegeven. De begeleiders hebben twee keer per week, drie kwartier lang een “vrije invulling”, waarbij de begeleider zelf kan bepalen wat te gaan doen en met welk kind.

Lessen worden per periode vastgelegd in een rooster en een periode duurt zes à acht weken. Voorafgaand aan elk van deze periodes worden er door de begeleiders wensgesprekjes gevoerd met alle kinderen waarin besproken wordt hoe het met het kind gaat, wat het kind eventueel anders zou willen en ook wat voor lessen of activiteiten het kind de volgende periode zou willen volgen. Aan de hand daarvan worden de roosters en afspraken gemaakt voor de volgende periode. Daarnaast mogen de kinderen zelf bepalen hoe ze hun dag invullen. Op Wonderwijs wordt gebruik gemaakt van sociocratische besluitvorming, wat betekent dat iedereen het met het besluit eens moet zijn. Als er een goed beargumenteerd bezwaar is, dan gaat het besluit niet door. Op deze manier probeert Wonderwijs ervoor te zorgen dat elk kind gezien en gehoord wordt.

De uitgangspunten van Wonderwijs zijn beschreven in de zes V's: Veilig voelen, Verrijking door verschillen, Verder door vragen, Vormgeven van verlangens, Vertrouwen op vermogen, Vrijheid met verbondenheid. Met deze zes V's geeft de school aan het van belang te vinden dat elk individu gezien, gehoord en begrepen wordt. Ook streeft Wonderwijs naar een zo breed en optimaal mogelijke ontwikkeling van elk kind. Op cognitief gebied zijn de kerndoelen van het Primair Onderwijs daarbij leidend. Wonderwijs volgt de leerlingen door middel van het digitaal leerlingvolgsysteem Spectrovita, dat ingevuld wordt naar aanleiding van lessen en observaties. In Spectrovita staan per vakgebied alle leerlijnen van groep 1 t/m groep 8 van het basisonderwijs. Deze leerlijnen zijn dekkend voor de kerndoelen van het Primair Onderwijs. Begeleiders vinken minstens twee keer per jaar de leerlijnen aan die kinderen behaald hebben. Er is daarbij ruimte om notities te maken, waaruit duidelijk wordt hoe begeleiders tot de conclusie komen dat een kind een leerlijn behaald heeft. Spectrovita moet door minstens twee begeleiders uit het team ingevuld worden. De kinderen hebben een eigen map waar ze hun werk in bewaren.

1.2 Aanleiding onderzoek

De begeleiders van Wonderwijs komen bij de begeleiding van de kinderen zowel ontwikkelingsprongen als ontwikkelingspauzes tegen. Het omgaan met ontwikkelingspauzes wordt door de begeleiders als lastig ervaren. De begeleiders vragen zich af wanneer er sprake is van een ontwikkelingspauze en wanneer er sprake is van uitstelgedrag. De begeleiders van Wonderwijs vinden het vooral lastig om een kind met uitstelgedrag te begeleiden, op een manier die past bij de visie van de school. De visie van Wonderwijs is dat kinderen van nature

leren en ontwikkelen, dat wil zeggen dat de school er van uit gaat dat elk kind vanuit zichzelf nieuwsgierig en leergierig is en vanuit zichzelf wil ontwikkelen. De rol van begeleiders is daarbij begeleiden en niet leiden. Als een kind uitstelgedrag vertoont, is er een blokkade waardoor het kind op dat moment zich niet van nature ontwikkelt. De vraag van de begeleiders van Wonderwijs is hoe een kind het beste begeleid kan worden als het zich op een bepaald gebied (in dit geval op het gebied van leren lezen) niet meer van nature ontwikkelt.

Vooraf nu er, sinds dit schooljaar, geen voortgezet onderwijs meer op Wonderwijs is en kinderen vanaf 14 jaar naar een reguliere middelbare school moeten, is er een grotere druk ontstaan om wat aan ontwikkelingspauzes en uitstelgedrag van kinderen te doen.

Dit onderzoek richt zich alleen op de begeleiding bij de ontwikkeling van het technisch lezen, omdat technisch lezen een belangrijke basis is voor het volgen van alle andere vakgebieden. Als kinderen dus een ontwikkelingspauze hebben of uitstelgedrag vertonen bij het technisch lezen, heeft dat consequenties voor de ontwikkeling van de andere vakgebieden.

Op Wonderwijs is de kans op een ontwikkelingspauze of op uitstelgedrag groter dan op een reguliere school, aangezien kinderen op Wonderwijs er voor kunnen kiezen om geen lessen te volgen, terwijl je hier op een reguliere school niet onderuit komt. Het kan hierdoor voorkomen dat een kind op geen enkel gebied bezig is met leren lezen, op incidentele momenten na. De vraag is hoe de ontwikkeling van deze kinderen bevorderd kan worden op een manier die aansluit bij de visie van Wonderwijs.

1.3 Doelstellingen onderzoek

Het doel *in* het onderzoek is om onderzoek te doen naar het bevorderen van de ontwikkeling van technisch lezen, passend bij de visie van Wonderwijs. Het doel *van* het onderzoek is om aanbevelingen te kunnen doen aan de begeleiders van Wonderwijs over hoe de ontwikkeling van technisch lezen het beste bevorderd kan worden op een manier die past bij de visie van Wonderwijs.

1.4 Praktijkvraag

Om deze doelen te bereiken heeft de onderzoeker de volgende praktijkvraag geformuleerd: “Hoe kan de ontwikkeling van kinderen met betrekking op technisch lezen worden bevorderd op een manier die aansluit bij de visie van Wonderwijs?”

1.5 Onderzoeksvragen

Volgens Harinck (2009) ontstaan de onderzoeksvragen door bepaalde elementen uit de praktijkvraag concreet en meetbaar te maken. De onderzoeksvragen bij elkaar vormen dan het antwoord op de praktijkvraag. De onderzoeksvragen die tijdens dit onderzoek worden onderzocht zijn:

1. Wat is technisch lezen?
2. Wat is de visie van Wonderwijs op technisch lezen?
3. Hoe kan de ontwikkeling van technisch lezen worden bevorderd?

1.6 Onderzoeksmethode

Door middel van het afnemen van vragenlijsten met open en gesloten vragen die zowel af worden genomen bij begeleiders, ouders en kinderen, wil de onderzoeker erachter komen hoe de praktijk denkt over uitstelgedrag met betrekking tot leren lezen en hoe hier het beste mee omgegaan kan worden. Daarnaast wordt een literatuuronderzoek gedaan wat betreft dit onderwerp.

2. Theoretisch kader

2.1 Wat is technisch lezen?

2.1.1 Wat is technisch lezen volgens de literatuur?

Huizenga (2007) onderscheidt drie vormen van lezen: technisch lezen, begrijpend/studerend lezen en belevend lezen. Volgens deze auteur is technisch lezen de vaardigheid om geschreven taal om te zetten in gesproken taal. Dat kan door het hardop verklanken van een tekst (het voorlezen) maar ook door het innerlijk verklanken, waarbij de lezer in zichzelf de woorden hoort. Het gaat in beide gevallen om het decoderen, het kraken van de code van ons schriftsysteem. Technisch lezen is dus het proces van het decoderen, waarbij letters worden omgezet in klanken en woorden.

Bosman (1999) geeft aan dat het leesproces verklaard kan worden door twee verschillende typen verklaringen, een cognitivistische verklaring, het “twee-routemodel” en een dynamische verklaring, het “fonologische coherentiemodel”. Aangezien het twee-routemodel volgens deze auteur door een groeiend aantal experimentele bevindingen onderuit wordt gehaald, wordt hier voornamelijk in gegaan op het fonologische coherentiemodel, op basis van wat deze auteur hierover heeft geschreven.

Het fonologisch coherentiemodel is gebaseerd op het connectionisme en gaat er van uit dat cognitieve processen het resultaat zijn van een groot aantal met elkaar verbonden en interacterende neuronen/connecties. De hersenen bestaan uit een netwerk waarin drie knooppfamilies worden verondersteld: letterknopen, foneemknopen en semantische kenmerkknopen. Als het netwerk een geschreven woord krijgt aangeboden dan worden de letterknopen geactiveerd. De letterknopen sturen hun activatie door naar de foneemknopen en de semantische kenmerkknopen (voorwaartse activatie). Vervolgens sturen de foneemknopen en de semantische kenmerkknopen hun activatie naar elkaar, maar bovendien wordt activatie van de foneemknopen en de semantische kenmerkknopen teruggezonden naar de letterknopen (terugwaartse activatie). Als voorwaartse activatie overeenkomt met terugwaartse activatie ontstaat er een fonologische of betekenisvolle interpretatie van het woord. Als het netwerk een gesproken woord krijgt aangeboden, dan worden eerst de foneemknopen geactiveerd. Als men aan een woord denkt worden eerst de semantische kenmerkknopen geactiveerd. Ook in deze twee gevallen wordt de activatie doorgestuurd en teruggestuurd en zullen er weer interpretaties ontstaan als voorwaartse en terugwaartse activatiepatronen overeenstemmen. In eerste instantie zal een geschreven woord niet alleen de correcte letter- en foneemknopen activeren, maar ook een aantal incorrecte. Pas wanneer er sprake is van wederzijdse activatie tussen de letterknopen en de foneemknopen, zal het woord correct gelezen worden.

Het fonologische coherentiemodel is een theoretisch model, geïnspireerd op de werking van de hersenen, dat vrijwel alle voorhanden feiten omtrent lezen kan verklaren, en bovendien inzicht verschaft in leren lezen. Dit model geeft dus aan dat technisch lezen een neurologisch proces is, met verbindingen in de hersenen tussen letters, klanken en betekenis.

Ook Billiaert (1996) gaat uit van het connectionisme, de theorie waarop ook het bovenstaande fonologisch coherentiemodel is gebaseerd. Het connectionisme ziet de hersenen als een onnoemelijke grote hoeveelheid mogelijke verbindingen (connecties). De kern van het leerproces bestaat uit het feit dat sommige verbindingen steeds vlugger worden gelegd. Die connecties worden gelegd, omdat men verschillen en gelijkenissen ervaart. Op die manier ontstaan herkenings- of functionele eenheden. Een functionele eenheid betekent dat verschillende elementen meer en meer de rol van een eenheid gaan spelen. Ook deze auteur ziet het technisch lezen als een neurologisch proces, met verbindingen in de hersenen tussen letters, klanken en betekenis.

Ten slotte geeft ook Huizenga (2007) volgens het fonologisch coherentiemodel aan, dat er bij het technisch lezen sprake is van een uitwisseling van informatie tussen foneemknopen, letterknopen en semantische knopen.

2.1.2 Hoe verloopt de ontwikkeling van technisch lezen volgens de literatuur?

Billiaert (1996) zegt dat kinderen aan het begin van de leesontwikkeling voor drie uitdagingen staan:

- Het breken van de alfabetische code: het ontdekken dat een woord niet alleen iets betekent, maar ook opdeelbaar is in deeltjes die op zich geen betekenis hebben.
- Het kennen van die deeltjes: de teken-klankkoppelingen.
- Het samenvoegen van die deeltjes: de som is nu eenmaal meer dan de deeltjes en elk deeltje klinkt in elke som niet gelijk.

Volgens Billiaert (1996) hebben alle kinderen die leren lezen met deze uitdagingen te maken, maar is het per kind verschillend hoe die met deze drie uitdagingen omgaat.

Smits en Braams (2006) geven verschillende leesstadia aan die kinderen doorlopen.

- De pre-alfabetische fase. Al voordat het formele leesonderwijs begint, hebben vrijwel alle kinderen ervaring opgedaan met geschreven tekst. Ze bouwen een grote hoeveelheid kennis op over letters, woorden en boeken. Hun taalvaardigheden ontwikkelen zich en ze krijgen inzicht in eigenschappen van woorden zoals rijm. Het is belangrijk dat kleuters deze ontwikkeling doormaken. Ze krijgen daardoor een goed beeld van wat lezen is: het halen van betekenis uit geschreven tekst.
- De partieel alfabetische fase. Tussen de pre-alfabetische fase en de volledig alfabetische fase zit de partieel alfabetische fase. Kinderen lezen in deze fase woorden doordat ze een beperkt aantal letters binnen die woorden in klanken kunnen omzetten. Ze lezen niet op grond van volledige verklanking, maar op grond van partiële verklanking van de letters, dit wordt ook wel 'partial cue' genoemd.
- De volledige alfabetische fase. Het kind komt onder invloed van impliciet of expliciet leesonderwijs in de volledige alfabetische fase, waarin het leert om letters te associëren met klanken. In deze fase leren kinderen waar letters voor dienen en hoe ze woorden kunnen lezen die erg op elkaar lijken. Dit is het moment waarop kinderen woorden leren decoderen die ze nog niet eerder hebben gelezen. Het kind gaat spellend lezen en plakt de klanken aan elkaar om woorden te vormen.
- De geconsolideerde alfabetische fase. Geleidelijk automatiseert de orthografische kennis. Kinderen hoeven dan niet meer te leunen op de herkenning van globaalwoorden maar komen in de geconsolideerde alfabetische fase. In dit stadium van geleidelijke automatisering gaat het kind langzamerhand vloeiend lezen. In deze fase is heel veel oefening noodzakelijk.

Kijkend naar deze leesstadia wordt het idee gegeven dat kinderen volgens dezelfde leesstappen leren lezen. Toch geven de auteurs hierbij aan dat niet alle kinderen zich ontwikkelen volgens deze achtereenvolgende stadia. Wel gaan ze er dus vanuit dat dit in de meeste gevallen wel gebeurt. Ook Vonk (2004) beschrijft verschillende fases van het leesleerproces:

- De fase voorafgaand aan de officiële leesinstructie
- De fase van het aanvankelijk lezen
- De fase van het voortgezet lezen

Deze fases zijn vergelijkbaar met de fases van Smits en Braams (2006) die hierboven staan aangegeven. Ook Vonk (2004) geeft dus aan dat alle kinderen over het algemeen bepaalde vaste fases doorlopen.

Kortom, er zijn een aantal fases en uitdagingen die aan de orde komen in de ontwikkeling van technisch lezen, alleen verloopt dit bij elk kind anders.

2.1.3 Wanneer stagneert de ontwikkeling van technisch lezen volgens de literatuur?

Volgens Smits en Braams (2006) ontwikkelt het lezen zich niet bij alle kinderen even makkelijk. Als de leerling zichzelf namelijk als een incompetente lezer gaat zien, vermindert de motivatie om te lezen. Faalervaringen beïnvloeden het leerproces negatief en leiden tot een verlies aan zelfvertrouwen en tot een verlies aan controle over de situatie. Dat leidt er volgens deze auteurs toe dat de leerling minder leest, wat weer tot minder leesontwikkeling leidt. De kinderen komen dus in een vicieuze cirkel, waar de leerling, volgens deze auteurs, zelf meestal niet uit kan komen.

De ontwikkeling van technisch lezen kan dus gaan stagneren als de leerling een negatief beeld krijgt van zichzelf als lezer, door middel van faalervaringen. Hierdoor komt de leerling in een negatieve, vicieuze cirkel waardoor de ontwikkeling stagneert en dus niet meer vooruit gaat.

Vernooy (2006) geeft een drietal factoren die volgens hem te maken hebben met slechte resultaten in het leesonderwijs:

- De school maakt geen of onvoldoende gebruik van beproefde wetenschappelijke kennis en inzichten over factoren die effectief zijn voor de leesontwikkeling.
- De school is zich onvoldoende bewust van het gegeven dat omgaan met verschillen bij het leren lezen een complex fenomeen is waarbij veel verschillende factoren een rol spelen. Daardoor kan het gebeuren dat de school onvoldoende aandacht besteedt aan één of meerdere factoren, bijvoorbeeld aan de leesdoelen, de tijd of aan een goede leesmethode.
- In de school leven onjuiste opvattingen over leesonderwijs of over het omgaan met verschillen.

Deze auteur geeft dus voornamelijk aan dat als er sprake is van stagnatie in de ontwikkeling van kinderen, het voor een groot deel met de school en het onderwijs te maken heeft. Is het onderwijs niet goed genoeg gericht op een effectieve leesontwikkeling, kan deze ontwikkeling stagneren.

Ook geeft Vernooy (2006) aan dat zwakke lezers vooral een gebrek hebben aan de leesvaardigheid 'fonemisch bewustzijn', een vaardigheid die een belangrijke factor is bij het leren lezen. Is hier deze vaardigheid dus te weinig ontwikkeld, kan dat leiden tot stagnatie in de ontwikkeling van technisch lezen.

Ten slotte geeft Vernooy (2006) nog aan dat de verwachtingen die een leerkracht van de leerling heeft invloed heeft op de leesontwikkeling. Leerkrachten die lage verwachtingen hebben van hun kinderen, passen hun onderwijsaanbod hier op aan, waardoor deze kinderen veel minder moeilijke en uitdagende leerstof krijgen aangeboden, waardoor ze onder hun niveau presteren.

Volgens Billiaert (1996) moet men bij zwakke lezers veel aandacht besteden aan het automatiseren van de leesbehandeling en van de koppelingen. Gebeurt dit niet, zal de ontwikkeling gaan stagneren.

Kortom, een stagnatie in de ontwikkeling van technisch lezen heeft vaak te maken met verschillende onderwijsfactoren. Ook kan het zijn dat de leerling door middel van faalervaringen in een vicieuze cirkel terecht komt, waardoor de ontwikkeling stagneert.

2.1.4 Wanneer is er sprake van uitstelgedrag bij technisch lezen volgens de literatuur?

Volgens Essen en Schouwenburg (2004) is uitstelgedrag normaal en menselijk. Wanneer mensen uitstellen zijn zij kennelijk gemotiveerder voor andere dingen dan de dingen die op dat moment voorrang (zouden moeten) verdienen. Er is volgens deze auteurs sprake van uitstelgedrag als iemand besluit om met een taak te beginnen, maar wanneer het vervolgens nog relatief lang duurt voordat diegene echt aan de slag gaat.

Volgens Ossenbaard (2010) definiëren onderzoekers uitstelgedrag als een gedragsprobleem en wordt uitstelgedrag gezien als taakspecifiek vermijdingsgedrag. Een leerling neemt zich voor een studietaak uit te voeren, en doet dan vervolgens niet wat daarvoor nodig is. Uitstelgedrag wordt door deze auteur zodoende gezien als een tekort in het beheren en aansturen van de eigen taken en tijdsbesteding. Ook Essen en Schouwenburg (2004) geven aan dat uitstellen vermijdingsgedrag is.

Uitstellen is het toegeven aan de verleiding van het doen van leukere dingen. Een belangrijk kenmerk van de uitstelsituatie heeft dus betrekking op het contrast tussen werken aan een bepaalde opdracht (bijvoorbeeld leren lezen) en leukere dingen doen. Leren lezen is een lange termijn activiteit, gericht op het moment in de toekomst dat er vloeiend gelezen kan worden. Aan de andere kant dienen leuke dingen zich op korte termijn aan, bijvoorbeeld een computerspel spelen. Men laat zich keer op keer verleiden door onbelangrijke korte termijn zaken, ten koste van hun belangrijke lange termijn doelen (Van Essen en Schouwenburg, 2004).

Uitstelgedrag wordt volgens Essen en Schouwenburg (2004) opgevat als ‘motivatieconflict’ en ‘de hoeveelheid motivatie’ voor een bepaalde taak is van drie factoren afhankelijk:

- De beloningswaarde. De ‘hoeveelheid’ beloning.
- De succesverwachting. De zekerheid dat je die beloning kunt incasseren.
- De beloningstermijn. De termijn waarop je de beloning kunt incasseren.

Elke activiteit heeft een bepaalde beloningswaarde, een bepaalde succesverwachting en een bepaalde beloningstermijn. Vaak valt deze combinatie uit in het voordeel van relatief onbelangrijke korte termijn activiteiten (Van Essen en Schouwenburg, 2004).

Ook Ossenbaard (2010) gaat ervan uit dat uitstelgedrag wordt veroorzaakt door een innerlijk conflict: men wil iets doen, maar voelt daar ook weerstand tegen: kinderen willen leren, maar op het moment dat ze dat willen gaan doen staat het ze ook tegen.

Essen en Schouwenburg (2004) geven aan dat er systematische verschillen zijn in de persoonlijkheidseigenschappen tussen mensen die vaak uitstellen en mensen die nauwelijks uitstelgedrag vertonen. Uit onderzoek komt naar voren dat uitstellers lager scoren dan niet-uitstellers op de persoonlijkheidseigenschap ‘zorgvuldigheid’. Dit betekent dat mensen die uitstellen over een lagere werkdiscipline beschikken en niet zo gemakkelijk doorzetten in vergelijking met mensen die weinig uitstellen. Ook hebben mensen die uitstellen waarschijnlijk meer moeite met zich te concentreren en voor deze mensen is het lastiger om tijd goed te beheren en methodisch te werken. Uitstellers zijn vaak ook hedonistischer ingesteld, wat betekent dat ze meer geneigd zijn om toe te geven aan de prettige verleidingen van het leven. Tenslotte zijn uitstellers vaak gemakzuchtiger dan niet-uitstellers. Essen en Schouwenburg (2004) geven in hun boek een motivatiemodel weer:

$$\text{Totale Motivatie} = \frac{\text{Beloningswaarde} \times \text{Succesverwachting}}{\text{Beloningstermijn} \times \text{Persoonlijkheid}}$$

Uitstelgedrag heeft dus met meerdere facetten te maken. Kinderen die uitstelgedrag vertonen bij technisch lezen, zijn kennelijk gemotiveerder voor andere dingen dan voor het leren lezen. Er is sprake van uitstelgedrag als kinderen besluiten om te beginnen met leren lezen en wanneer het vervolgens nog relatief lang duurt voordat ze echt aan de slag gaan. Uitstellen bij het leren lezen is het resultaat van een motivatieconflict: op een bepaald moment kunnen kinderen tussen allerlei verschillende activiteiten kiezen. Elke activiteit heeft een bepaalde beloningswaarde, een bepaalde succesverwachting en een bepaalde beloningstermijn. Vaak valt deze combinatie uit in het voordeel van relatief onbelangrijke korte termijn activiteiten en niet voor het lange termijn doel leren lezen. Daarnaast heeft een bepaalde persoonlijkheid ook invloed op het wel of niet hebben van uitstelgedrag bij het leren lezen. Kinderen die zorgvuldig zijn, doorzettingsvermogen hebben, gedisciplineerd zijn, etc. hebben minder snel last van uitstelgedrag bij het leren lezen, dan kinderen die deze eigenschappen niet hebben. Van Essen en Schouwenburg (2004) geven in hun boek een test weer waarmee uitstelgedrag in kaart gebracht kan worden. Ook Ossenbaard (2010) geeft op haar website een test weer waarmee uitstelgedrag getest kan worden.

2.2 Wat is de visie van Wonderwijs op technisch lezen?

2.2.1 Wat is de visie van Wonderwijs volgens de schooldocumenten?

Wonderwijs is een school waar kinderen leren in vrijheid. De kinderen kiezen wat, hoe, met wie en op welke manier ze iets willen doen, vanuit hun eigen interesse. Zo leert elk kind wat het wil leren, op het moment dat het zelf ergens in geïnteresseerd is en op een manier dat bij het kind past. De school wil een kader zijn waarbinnen veel mogelijk is, waarbinnen ieder zijn persoonlijke visie naar voren kan brengen, en waarin iedereen zich verder kan ontwikkelen zolang het uitgaat van respect en aandacht voor elkaar. (Wonderwijs Iederwijs, 2010). De uitgangspunten van Iederwijs zijn verwoord in zes Vee's en de Vijf Vernieuwingen.

De zes Vee's:

1. Veilig Voelen
2. Vertrouwen op Vermogen
3. Vrijheid met Verbondenheid
4. Verrijking door Verschillen
5. Vormgeven van Verlangens
6. Verder door Vragen

De Vijf Vernieuwingen

1. De school bestaat uit één groep van verschillende leeftijden.
2. Kinderen kiezen vanuit hun eigen interesse wat, hoe, met wie en op welk moment ze iets willen leren.
3. De inrichting van de school verandert mee met de behoeftes van de kinderen
4. De activiteiten ontstaan vanuit het initiatief van kinderen en/of begeleiders.
5. De school wordt vorm gegeven door kinderen en begeleiders waarbij sociocratie een belangrijke pijler in ons systeem is. Zo komen we tot besluiten (Wonderwijs Iederwijs, 2010).

Met ingang van het schooljaar 2008-2009 heeft Wonderwijs gekozen voor het model van 'Levensrecht Leren'. Dit is een model dat het onderwijsleerproces borgt en ruimte biedt voor onderwijs dat past binnen de opvattingen van Wonderwijs over onderwijs en opvoeding. Het leren verloopt daarin van het komen tot leerbereidheid naar spontane leeractiviteiten naar het volgen van lessen. Door middel van coaching en signalering van onder andere uitstelgedrag wordt ervoor gezorgd dat kinderen van het gehele aanbod profiteren. Waar ze niet uit zichzelf

komen tot de volgende stap wordt gestuurd aanbod geboden. Steeds is de verbindende factor: respect voor de eigenheid van het kind en het stimuleren van de spontane belangstelling en het eigen initiatief van kinderen. Kinderen en ouders hebben een belangrijke rol bij de vormgeving van de leef- en werkgemeenschap (Wonderwijs Iederwijs, 2009-2013).

De school heeft als uitgangspunt dat kinderen natuurlijkerwijs willen leren. Ze zijn nieuwsgierig en willen verder ontdekken. Intrinsieke motivatie komt voort uit de aangeboren menselijke behoeften aan relatie, autonomie en competentie. De school werkt aan leerbereidheid door voorwaarden te creëren zodat er een gezonde balans tussen autonomie, relatie en competentie kan ontstaan (Wonderwijs Iederwijs, 2009-2013).

Binnen Wonderwijs wordt voortdurend onderzocht hoe er met elkaar een omgeving gecreëerd kan worden waarin ieder zich gezien, gehoord en begrepen voelt, zodat ieder kan zijn wie hij is en zijn innerlijke ontwikkelingsweg kan volgen, in verbinding met de omgeving. Het is een voortdurende ontdekkingstocht van uitproberen, bijstellen en opnieuw bekijken. Hiermee streeft Wonderwijs naar zo volledig mogelijk aanbieden van passend onderwijs. De school heeft de opvatting dat het kind de deskundige is die het beste weet wat voor hem op dat moment het best passend is. De leerkrachten en ouders begeleiden het kind in dit proces (Wonderwijs Iederwijs, 2009-2013).

2.2.2 Wat is de visie van Wonderwijs wat betreft het bevorderen van de ontwikkeling volgens de schooldocumenten?

Iets wat een leerprobleem genoemd wordt, ziet Wonderwijs in de eerste plaats als een probleem van de omgeving, niet van het kind zelf. Veel 'leerproblemen' ontstaan door druk van buitenaf, door een omgeving die niet past bij de behoeftes van het kind, doordat het kind niet op eigen wijze kan leren. Mocht de omgeving niet passen bij de behoefte van een kind, zal Wonderwijs kijken wat het kan doen om de omgeving te veranderen zodat het wel aan de behoefte van het kind kan voldoen. Daarnaast wil Wonderwijs zich vooral richten op wat het kind wèl kan. Wonderwijs wil kijken naar de mogelijkheden, zodat het kind vertrouwen in zichzelf en de ander blijft houden. Mocht een kind vanwege onvermogen niet kunnen lezen (wat in de praktijk overigens nog niet is voorgekomen) kan in overleg met het kind gekeken worden naar welke hulp en ondersteuning het hierbij kan en wil gebruiken (Wonderwijs Iederwijs, 2010).

Wonderwijs signaleert problemen, bespreekt dit met ouders en kind en roept wanneer nodig deskundige hulp in. Regelmatig wordt er samen met een kind een plan van aanpak opgesteld om te leren wat nodig is. Sommige kinderen hebben dat nodig, andere niet: die leren vanuit eigen systematiek (Wonderwijs Iederwijs, 2010).

De school werkt aan leerbereidheid, op basis van intrinsieke motivatie, door voorwaarden te creëren zodat er gezonde balans tussen autonomie, relatie en competentie kan ontstaan. Een gestagneerde ontwikkeling in de basisbehoeften beïnvloedt de intrinsieke motivatie om deel te nemen aan leeractiviteiten die op het niveau liggen dat van de leerling verwacht mag worden. Is dit het geval dan wordt er door de school een handelingsplan opgesteld (Wonderwijs Iederwijs, 2009).

Via het individuele en het kind respecterende onderwijs komen veel kinderen (soms via zorg/handelingsplan, gesprekken, onderzoeken en coaching) weer tot nieuwsgierigheid, leren, en gelukkig functioneren naar capaciteiten. Voor de kinderen bij wie dat niet plaatsvindt, beraadt Wonderwijs zich, met de mogelijk al ingeschakelde externe experts o.a. van het samenwerkingsverband WSNS, over vervolgstappen op Wonderwijs of op een school voor speciaal onderwijs. Kortom: via observeren, analyseren, handelingsplan en evalueren daarvan probeert Wonderwijs de speciale leerbehoeften van het kind te zien en te honoreren (Wonderwijs Iederwijs, 2009-2013).

2.3 Hoe kan de ontwikkeling van technisch lezen worden bevorderd?

2.3.1 Hoe kan de ontwikkeling van technisch lezen worden bevorderd volgens de literatuur?

Volgens Huizenga (2007) is er de laatste jaren veel onderzoek gedaan naar welke factoren positieve invloed hebben op de leesontwikkeling van een kind. Volgens hem blijkt daaruit dat in ieder geval de volgende factoren belangrijk zijn voor de ontwikkeling van het leren lezen:

- een goede mondelinge taalvaardigheid;
- een goed ontwikkeld taalbewustzijn;
- een geletterde omgeving;

Voor de ontwikkeling van het taalbewustzijn is het volgens deze auteur belangrijk dat een kind opgroeit in een geletterde omgeving. Ook Smits en Braams (2006) geven aan dat het belangrijk is dat kinderen in een taalrijke omgeving opgroeien. De ontwikkeling van technisch lezen kan dus bevorderd worden door ervoor te zorgen dat de kinderen zich in een geletterde en taalrijke omgeving bevinden.

Chambers (2002) vertelt dat er veel factoren zijn die het lezen beïnvloeden. Zo noemt hij de plaats waar wordt gelezen, het aanbod van boeken, de stemming waarin iemand is, de tijd en de rust die er voor het lezen is, de houding ten opzichte van het lezen en de reden waarom er wordt gelezen. Deze factoren bij elkaar worden door deze auteur de leesomgeving genoemd en wie kinderen wil helpen om gretige, aandachtige en kritische lezers te worden, moet weten welke leesomgeving daarvoor het gunstigste is. Het is dus belangrijk om per kind na te gaan wat zijn of haar ideale leesomgeving is. Er moet dus worden gekeken naar op welke plaats het kind het liefst leest, of er voldoende aanbod van boeken is waar het kind wat mee zou kunnen, etc. Door de leesomgeving voor elk kind zo gunstig mogelijk te maken, kan de leesontwikkeling gestimuleerd worden en ontwikkelen.

Om kinderen tot wenselijk leesgedrag te bewegen, dient de leerkracht hiervoor het goede voorbeeld te geven. Als kinderen hun leerkracht respecteren, volgen ze zijn voorbeeld. Het is daarom belangrijk om als leerkracht ook een boek voor het eigen plezier te lezen (Smits & Braams, 2006). Ook Chambers (2002) geeft aan dat leraren als voorbeeld af en toe moeten vertellen over de boeken die zij lezen. Praten over boeken vergroot en verdiept volgens hem namelijk de mogelijkheden van een lezer. Voorbeeldgedrag is dus een belangrijke factor bij het bevorderen van de leesontwikkeling. Als de leerkracht veel leest, voorleest en enthousiast is over boeken werkt dit door op de kinderen. Zij zullen dan ook enthousiast(er) worden over lezen en boeken. Smits en Braams (2006) zijn van mening dat er altijd veel aandacht besteed moet worden aan de leesmotivatie.

Het is volgens Smits en Braams (2006) belangrijk dat er een veilige en positieve omgeving wordt geschapen en dat de leerkracht een positieve houding heeft naar het kind. Het is daarbij van groot belang dat de leerkracht hoge verwachtingen heeft van elk kind en die verwachtingen ook uitstraalt. De ideale leesbegeleider is volgens deze auteurs iemand die zelf een enthousiaste lezer is en die er het volste vertrouwen in heeft dat alle kinderen kunnen leren lezen. Ook Vernooy (2006) geeft aan dat de verwachtingen die een leerkracht van de leerling heeft invloed heeft op de leesontwikkeling. Om de ontwikkeling van technisch lezen te bevorderen is het dus van belang om hoge verwachtingen van de kinderen te hebben. Men moet de kinderen laten weten en laten voelen dat er vertrouwen is in het feit dat zij goed leren lezen.

De ontwikkeling van technisch lezen kan dus bevorderd worden door ervoor te zorgen dat de kinderen zich in een geletterde en taalrijke omgeving bevinden en door voor elk kind na te gaan wat zijn of haar ideale leesomgeving is. Verder is voorbeeldgedrag van leerkrachten erg belangrijk. Leerkrachten moeten ten slotte hoge verwachtingen van de kinderen hebben en het vertrouwen geven dat de kinderen goed leren lezen.

2.3.2 Welke interventies zijn volgens de literatuur zinvol als de ontwikkeling van het technisch lezen bij kinderen stagneert?

Er zijn verschillende soorten interventieprogramma's beschikbaar voor kinderen met een gestagneerde ontwikkeling wat betreft het technisch leren lezen. Hieronder worden er kort een aantal besproken. In bijlage 5 is een uitgebreidere literatuurstudie te vinden van de beschreven interventies.

Vonk (2004) beschrijft het interventieprogramma Spreekbeeld, een programma voor kinderen met beginnende leesleerproblemen, gebaseerd op het connectionisme waarbij in de praktijk zeer positieve resultaten worden behaald.

Connect is een interventieprogramma dat ook gebaseerd is op het connectionisme. Er zijn drie verschillende programma's van Connect. Connect Klanken en Letters is bedoeld voor kinderen met leesleerproblemen in de eerste fase van het aanvankelijk leesproces waarbij de centrale doelen zijn: klankbewustzijn, letter-klankkoppeling en de aanvankelijke leeshandeling. Bij Connect Woordherkenning zijn de centrale doelen: het volledig omzetten van alle letters binnen woorden om tot adequate woordherkenning te komen en het leren lezen van medeklinkerverbindingen en tweelettergrepige en meerlettergrepige woorden. Ten slotte is er nog Connect Vloeiend Lezen, waarbij de centrale doelen zijn: vloeiendheid en leeskilometers maken (Smits & Braams, 2006).

RALFI is een intensief vervangend programma voor het leesonderwijs aan kinderen die de spellende leeshandeling (merendeels) beheersen, maar langdurig veel te traag blijven lezen (Smits & Braams, 2006).

ELLO staat voor Effectief Leren Lezen Ondersteuningsprogramma en is een interventie, bedoeld voor zwakke lezers in groep 3 (Huizenga, 2007).

Ten slotte is de wacht-hint-prijsmethode een leesinterventie gericht op kinderen die iets achterlopen in hun leesontwikkeling (Huizenga, 2007).

De duur van de extra interventie blijkt over het algemeen van minder belang dan de frequentie waarmee deze wordt uitgevoerd. Het regelmatig invullen van een Running Record en het bijbehorende observatieformulier is essentieel voor de kwaliteit van de leesbehandeling. Met behulp van de Running Record kan de begeleiding bijgesteld worden. (Smits & Braams, 2006).

2.3.3 Welke aanpak bij uitstelgedrag van kinderen bij technisch lezen is volgens de literatuur zinvol?

Langere termijn doelen zoals leren lezen zijn slecht te overzien. Kinderen krijgen er pas grip op door plannen te maken. Een lange termijnplan bestaat uit een reeks subdoelen in een logische volgorde met een bijbehorende tijdlijn. Een planning moet van tijd tot tijd worden bijgesteld, eventueel door nieuwe of andere subdoelen te onderscheiden, en vrijwel zeker door deadlines met de realiteit in overeenstemming te brengen. Plannen is een cyclisch proces (Van Essen en Schouwenburg, 2004).

Het is goed om bij de gestelde subdoelen SMART-plannen te maken. SMART-plannen zijn Specifiek, Concreet, Meetbaar, Acceptabel, Realiseerbaar en Tijdsgebonden geformuleerde plannen. Het is verstandig om de periode tot aan de deadline zo kort mogelijk te houden. Concrete plannen voor een dag werken meer stimulerend dan concrete plannen voor een hele week (Van Essen en Schouwenburg, 2004).

Ook lijkt het goed om rekening te houden met de momenten van de dag waarop een kind meer of minder productief is. Is een kind in de ochtend het fitst en actiefst, kan er het beste 's ochtends aandacht worden besteed aan leren lezen. Komt een kind in de ochtend juist moeilijk

op gang, dan is het verstandig om later op de dag aan de gang te gaan met leren lezen (Van Essen en Schouwenburg, 2004).

Essen en Schouwenburg (2004) noemen een aantal effectieve gedragstechnieken die eventueel toegepast kunnen worden bij kinderen die uitstelgedrag vertonen bij het technisch lezen:

- ‘5-minutenplan’. Het principe is eenvoudig maar effectief: de leerling gaat vijf minuten oefenen met lezen en na die vijf minuten wordt er afgewogen of er nog eens vijf minuten aan vast worden geplakt.
- ‘stukje-bij-beetje-benadering’. De leerling begint met het lezen van een stukje tekst. Na elk stukje gelezen tekst kan de afweging gemaakt worden om nog een volgend stukje te lezen.
- Organiseer de werkomgeving. Zoek naar verschillende manieren om de leerling maximaal tot lezen te verleiden (de ideale leesomgeving).
- Maak afspraken met mensen uit de omgeving. Op die manier ‘verplicht’ de leerling zichzelf om aan de omgeving van tijd tot tijd verantwoording af te leggen. Zo’n vorm van sociale controle kan helpen om in actie te blijven.

Volgens de Rationeel Emotieve Training (RET) bepalen de gedachten van een leerling over een situatie hoe de leerling zich opstelt in die situatie. Het ligt dus niet aan het leren lezen zelf – of aan de leeromgeving – dat een leerling uitstelgedrag vertoont, maar het ligt aan de kijk van de leerling op het leren lezen. ‘Anders leren denken’ is het devies. De denkwijze van kinderen bepaalt dus voor een belangrijk deel hoe ze zich opstellen in een situatie en met deze training wordt geleerd anders te denken (Van Essen en Schouwenburg, 2004).

Volgens de oplossingsgerichte training hoeft men niet te begrijpen waar het uitstelgedrag vandaan komt om er van af te kunnen komen. De term zegt het al: de oplossingsgerichte benadering is gericht op het construeren van oplossingen. Een belangrijk uitgangspunt van de oplossingsgerichte training is dat er veel geleerd kan worden van successen en van momenten waarop uitstelgedrag minder is dan verwacht (Van Essen en Schouwenburg, 2004).

Volgens Ossenbaard (2010) maakt de meest gangbare benadering bij de aanpak van uitstelgedrag gebruik van technieken uit de cognitieve gedragstherapie. Concreet gaat het dan om het monitoren van het eigen gedrag, zoals de eigen tijdsbesteding, om het stellen van doelen, het maken van een planning, en het onderzoeken en veranderen van de veelal negatieve invloed van de eigen gedachten, doen en laten (bijvoorbeeld de hierboven beschreven RET). Hoewel deze benaderingen volgens Ossenbaard (2010) blijken te werken is mogelijk de effectiviteit van deze werkwijze nog niet optimaal. Want hoewel de opbrengst vrij goed is, is de duur van de cursus vrij lang. Eén van de drie deelnemers heeft tegen het einde van de cursus besloten te stoppen; de cursusuitval is daarmee vrij hoog (Ossenbaard, 2010).

Recent onderzoek laat zien dat er hoogstwaarschijnlijk mogelijkheden zijn om sneller tot wellicht zelfs betere resultaten te komen. Ossenbaard (2010) gaat in op een mindfulness training. ‘Aandachtgerichtheid’ (mindfulness) wordt geoefend door aandachtsoefeningen en ademhalingsoefeningen. Na enige oefening en bekendheid met de aandachtsoefeningen, worden de oefeningen uitgebreid, met aandacht geven aan gedachten, en aan het proces van denken, en aan voelen. Er wordt geen enkele poging ondernomen om gedachten te veroordelen, of te veranderen. Integendeel, het idee is dat dat juist is waardoor veel problemen worden gecreëerd: door niet te accepteren hoe de dingen zijn, en dus weg te rennen voor de realiteit. Hierdoor wordt soms meer aandacht besteed aan het weggrennen, dan aan hetgeen wat werkelijk aandacht vraagt, en soms is dat iets dat onaangenaam is, of voelt. De oefening is dan om daar eenvoudigweg bij te blijven met de aandacht, zonder oordeel, met acceptatie, en het met open en nieuwsgierige aandacht op te merken. Een eerste onderzoek laat zien dat het integreren van mindfulness-oefeningen een positief effect heeft op uitstelgedrag. Voordeel is

dat in betrekkelijk weinig tijd een effect kan worden bereikt. Het is niet meer nodig om het hele repertoire aan time- en taskmanagement technieken alsmede cognitieve technieken te behandelen. Een ander voordeel is dat het een betrekkelijk simpele vaardigheid betreft, die eenvoudig geoefend kan blijven worden na afloop van de cursus. Een nadeel is dat affiniteit met meditatie nodig is; ervaring met meditatie is wenselijk (Ossenbaard, 2010).

Er zijn ten slotte verschillende werkboeken gericht op het aanpakken van uitstelgedrag zoals een werkboek speciaal voor kinderen (Peters, 2006) en een algemeen werkboek (Knaus, 2002). Een nadeel is dat deze boeken Engelstalig zijn en dat er vertaald moet worden om er met de kinderen mee aan de slag te kunnen gaan.

Kortom, er zijn volgens de literatuur verschillende zinvolle aanpakken om wat aan uitstelgedrag te doen. Er kan een planning gemaakt worden van een lange termijn doel (leren lezen) met daarin subdoelen op de korte termijn, elk voorzien van een deadline. Er kan gebruik gemaakt worden van SMART-plannen. Daarnaast is het goed om rekening te houden met de momenten van de dag waarop kinderen meer of minder productief zijn. Er zijn ook een aantal effectieve gedragstechnieken waar kinderen gebruik van kunnen maken. Ook zijn er trainingen zoals de Rationeel Emotieve Training (RET) en de oplossingsgerichte training om het uitstelgedrag van kinderen mee aan te kunnen pakken. Een recentere manier om met uitstelgedrag om te gaan is een mindfulness training. Ten slotte zijn er (Engelstalige) werkboeken gericht op het aanpakken van uitstelgedrag.

2.4 Conclusie onderzoeksvragen aan de hand van de literatuur

De eerste onderzoeksvraag aan de literatuur is “Wat is technisch lezen?”. Technisch lezen is de vaardigheid om geschreven taal om te zetten in gesproken taal, waarbij de code van het schriftsysteem gekraakt moet worden (decoderen). Technisch lezen is dus het proces van het decoderen, waarbij letters worden omgezet in klanken en woorden. Het leesproces wordt verklaard door het fonologische coherentiemodel, een theoretisch model dat aangeeft dat technisch lezen een neurologisch proces is, met verbindingen in de hersenen tussen letters, klanken en betekenis. Het leesproces kent een aantal fases en uitdagingen die elk kind door moet maken, alleen verloopt dit bij elk kind anders. Een stagnatie in de ontwikkeling van technisch lezen heeft vaak te maken met verschillende onderwijsfactoren. Ook kan het zijn dat de leerling door middel van faalervaringen in een vicieuze cirkel terecht komt, waardoor de ontwikkeling stagneert. Uitstelgedrag in de ontwikkeling van technisch lezen heeft te maken met een motivatieconflict, het kind is gemotiveerder voor andere dingen dan voor het leren lezen.

De tweede onderzoeksvraag aan de literatuur is “Wat is de visie van Wonderwijs op technisch lezen?”. Wonderwijs werkt volgens het model ‘Levensecht Leren’. De school heeft als uitgangspunt dat kinderen natuurlijkerwijs willen leren. Kinderen zijn nieuwsgierig en willen verder ontdekken. Steeds is de verbindende factor: respect voor de eigenheid van het kind en het stimuleren van de spontane belangstelling en het eigen initiatief van kinderen. Hiermee streeft Wonderwijs naar zo volledig mogelijk aanbieden van passend onderwijs. De school heeft de opvatting dat het kind de deskundige is die het beste weet wat voor hem op dat moment het best passend is. Leerproblemen ontstaan volgens Wonderwijs door de omgeving die niet passend is bij de behoeftes van het kind. Mocht de omgeving niet passen bij de behoefte van een kind, zal Wonderwijs kijken wat het kan doen om de omgeving te veranderen zodat het wel aan de behoefte van het kind kan voldoen. Daarnaast wil Wonderwijs zich vooral richten op wat het kind wèl kan. Mocht een kind vanwege onvermogen niet kunnen lezen, dan kan in overleg met het kind gekeken worden naar welke hulp en ondersteuning het hierbij kan en wil gebruiken.

De derde onderzoeksvraag aan de literatuur is “Hoe kan de ontwikkeling van technisch lezen worden bevorderd?”.

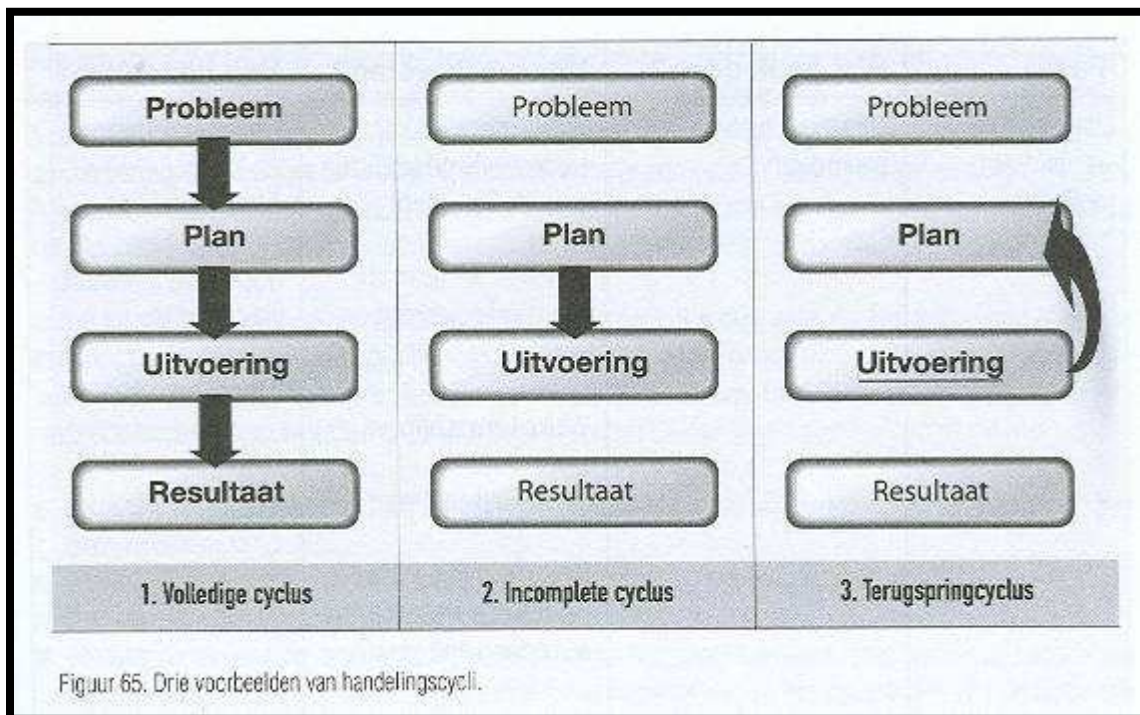
De ontwikkeling van technisch lezen kan worden bevorderd door ervoor te zorgen dat de kinderen zich in een geletterde en taalrijke omgeving bevinden en door voor elk kind na te gaan wat de ideale leesomgeving is. Verder is voorbeeldgedrag van leerkrachten erg belangrijk. Leerkrachten moeten hoge verwachtingen van de kinderen hebben en het vertrouwen geven dat de kinderen goed leren lezen. Mocht de ontwikkeling van technisch lezen zijn gestagneerd dan zijn er verschillende interventieprogramma's passend bij verschillende fases / problemen in het leesproces, die de ontwikkeling bevorderen. Zo is er Spreekbeeld, Connect Klanken en Letters, Connect Woordherkenning, Connect Vloeiend Lezen, RALFI, ELLO en de wacht-hint-prijsmethode. Mocht er sprake zijn van uitstelgedrag bij de ontwikkeling van technisch lezen dan kan er een planning gemaakt worden met daarin subdoelen op de korte termijn, elk voorzien van een deadline en kan er gebruik gemaakt worden van SMART-plannen. Daarnaast is het goed om rekening te houden met de momenten van de dag waarop kinderen meer of minder productief zijn. Er zijn ook een aantal effectieve gedragstechnieken waar kinderen gebruik van kunnen maken als zij last hebben van uitstelgedrag. Daarnaast zijn er trainingen zoals de Rationeel Emotieve Training (RET) en de oplossingsgerichte training om het uitstelgedrag van kinderen mee aan te kunnen pakken. Een recentere manier om met uitstelgedrag om te gaan is een mindfulness training. Ten slotte zijn er (Engelstalige) werkboeken gericht op het aanpakken van uitstelgedrag.

Vanuit de literatuur is nu antwoord gegeven op de onderzoeksvragen. In het volgende hoofdstuk staat de opzet van het onderzoek en het bijbehorende stappenplan beschreven. In hoofdstuk 4 wordt vervolgens het antwoord op de onderzoeksvragen aan de hand van de praktijk beschreven.

3. Opzet van het onderzoek

3.1 Stappenplan

Dit onderzoek heeft een incomplete cyclus. Volgens Harinck (2009) is de probleemfase bij een incomplete cyclus al voldoende verhelderd en is het onderzoek gericht op het maken van een plan en de uitvoering. In dit geval is het probleem nog niet genoeg verhelderd en gaat de onderzoeker dus eerst de probleemfase verder onderzoeken. Vervolgens richt dit onderzoek zich op aanbevelingen geven voor een plan van aanpak. Het is in dit geval niet aan de onderzoeker om zich ook met het uitvoeren van het plan en het bijbehorende resultaat bezig te houden. Dit is dus een incomplete cyclus, niet gericht op plan en uitvoering (zie figuur hieronder) maar op probleem en plan.

Figuur 65. Drie voorbeelden van handelingscycli.

Drie voorbeelden van handelingscycli (Harink, 2009, p. 143).

3.2 Doel

Het doel van dit onderzoek is om aanbevelingen te kunnen doen aan de begeleiders van Wonderwijs over hoe de ontwikkeling van technisch lezen het beste bevorderd kan worden op een manier die past bij de visie van Wonderwijs. Om dit doel te kunnen bereiken heeft de onderzoeker een onderzoeksplan opgesteld.

3.3 Onderzoeksplan

Er zijn verschillende fases in handelen in een onderzoek. In dit onderzoeksplan wordt per fase aangegeven wat de onderzoeker wil weten en wat de onderzoeker gaat doen.

Fase 1: probleem verhelderen, oriëntatie

De onderzoeker wil weten hoe de begeleiders en ouders van Wonderwijs denken over uitstelgedrag van kinderen. Speelt dit onderwerp bij begeleiders en ouders? Hoe denken begeleiders en ouders over hoe hier het beste mee omgegaan kan worden? Daarnaast wil de onderzoeker weten wat de visie van de school is wat betreft uitstelgedrag.

De onderzoeker gaat in gesprek met begeleiders en woont een ouderkring bij over de overgang van Wonderwijs naar voortgezet onderwijs. Daarnaast bestudeert de onderzoeker de website van de school.

Verder wil de onderzoeker weten wat technisch lezen precies inhoudt, hoe de ontwikkeling van technisch leren lezen verloopt en hoe de ontwikkeling van technisch lezen bevorderd kan worden. De onderzoeker wil ook weten wat uitstelgedrag is, hoe uitstelgedrag gesignaleerd kan worden en hoe uitstelgedrag begeleid kan worden. Daarnaast wil de onderzoeker weten wat de visie is van Wonderwijs volgens de schooldocumenten, over het bevorderen van de ontwikkeling van kinderen. Ook wil de onderzoeker de visie van de begeleiders, ouders en kinderen ouder dan zes jaar (die normaal gesproken beginnen met leesonderwijs) van Wonderwijs weten, wat betreft de ontwikkeling van technisch lezen en het bevorderen van de ontwikkeling van technisch lezen, kijkend naar een gestagneerde ontwikkeling en uitstelgedrag tijdens de ontwikkeling. De onderzoeker wil de resultaten uit het onderzoek gebruiken om aanbevelingen te kunnen doen aan de begeleiders en ouders van Wonderwijs.

De onderzoeker gaat een literatuurstudie doen naar technisch lezen en uitstelgedrag. Ook bestudeert de onderzoeker de schooldocumenten van Wonderwijs wat betreft de visie van Wonderwijs. De onderzoeker bevraagt begeleiders en ouders door middel van een vragenlijst om erachter te komen hoe zij denken over de ontwikkeling van technisch lezen en het bevorderen van deze ontwikkeling, kijkend naar een gestagneerde ontwikkeling en naar uitstelgedrag tijdens de ontwikkeling. Ook neemt de onderzoeker vragenlijsten af bij kinderen vanaf zes jaar, waarbij de meeste kinderen geholpen worden door middel van het voorlezen van de vragen en antwoorden en waarbij sommige kinderen individueel de vragenlijst in kunnen vullen. Deze vragenlijsten heeft de onderzoeker voor alle drie de doelgroepen ontworpen en bevat 10 vragen. De onderzoeker maakt gebruik van zowel open als gesloten vragen. Bij de open vragen kunnen de respondenten antwoorden zoals ze willen en deze vragen leveren meer informatie op dan gesloten vragen (Harinck, 2009). Als alle informatie en gegevens zijn verzameld zal de onderzoeker deze gegevens verwerken en er vervolgens conclusies uit trekken waarna vervolgens aanbevelingen gedaan kunnen worden.

Fase 2: plan maken

De onderzoeker wil het onderzoek, of te wel de probleemverheldering, presenteren aan de begeleiders en ouders van Wonderwijs en op grond van het onderzoek aanbevelingen doen voor een plan van aanpak. De onderzoeker wil daarnaast weten hoe de begeleiders van Wonderwijs over het onderzoek en de aanbevelingen denken.

De onderzoeker gaat de resultaten van het onderzoek in een teamvergadering presenteren aan de begeleiders en in een ouderkring aan de ouders van Wonderwijs. Na het presenteren van de onderzoeksgegevens zal de onderzoeker aanbevelingen doen. De onderzoeksgegevens presenteren en de aanbevelingen doen gebeurt nadat het onderzoek is afgerond en komt niet terug in het eindverslag. Het is aan de begeleiders van Wonderwijs om wat met de aanbevelingen te gaan doen. Het plan maken komt dus niet terug in dit onderzoek, wel de aanbevelingen voor een mogelijke plan van aanpak.

Fase 3: plan uitvoeren

Aangezien een plan maken geen onderdeel is van dit onderzoek, wordt er ook nog geen plan uitgevoerd tijdens dit onderzoek.

Fase 4: resultaat beoordelen

Aangezien er geen plan wordt uitgevoerd tijdens dit onderzoek, kunnen er dus ook nog geen resultaten door de onderzoeker worden beoordeeld.

4. Resultaten

Om antwoord te krijgen op de praktijkvraag zijn er enquêtes afgenomen bij de begeleiders (zie bijlage 1), de ouders (zie bijlage 2) en de kinderen (zie bijlage 3) van Wonderwijs. In dit hoofdstuk staan de antwoorden uit de praktijk beschreven.

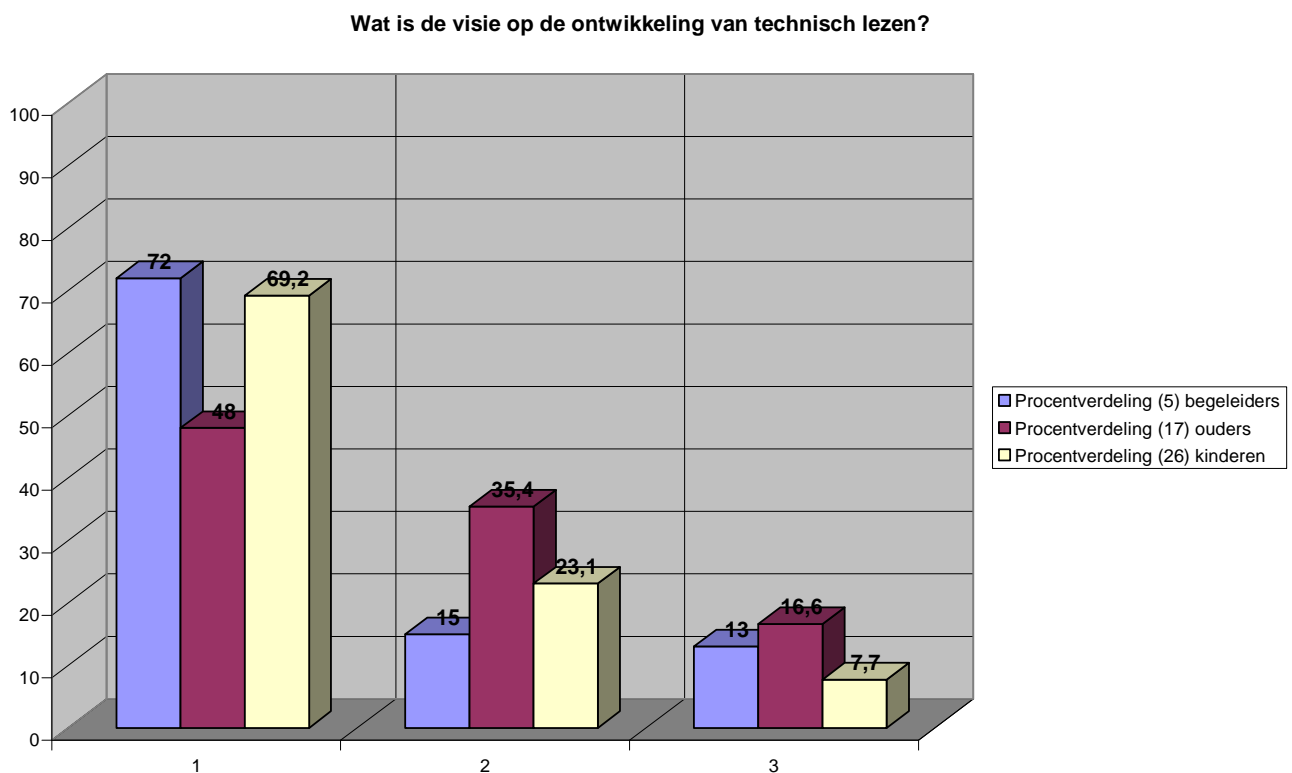
De vragenlijsten zijn meegegeven en/of afgenomen bij de begeleiders (N=6), bij de ouders (N=25) en bij de kinderen van zes jaar en ouder (N=28) van Wonderwijs. Uiteindelijk zijn bijna alle vragenlijsten ingevuld teruggekomen bij de onderzoeker. Er zijn 5 vragenlijsten van de begeleiders teruggekomen, 17 vragenlijsten van de ouders en 26 vragenlijsten van de kinderen van zes jaar en ouder.

De meeste gegevens uit de vragenlijsten zijn, door de vele open vragen, kwalitatieve gegevens. Volgens Harinck (2009) zijn kwalitatieve gegevens ongestructureerd die alleen met elkaar gemeen hebben dat ze niet zo gemakkelijk te verwerken zijn. Bij het verwerken van de gesloten vragen is gekozen om grafieken te gebruiken en bij het verwerken van de open vragen is gekozen om tabellen te gebruiken, volgens de “geordende schoendoos”. Bij dit model worden er tijdens de verwerking thema’s aangebracht (Harinck, 2009).

4.1 Wat is technisch lezen?

4.1.1 Wat is de visie van begeleiders, ouders en kinderen op de ontwikkeling van technisch lezen?

Er is aan de begeleiders, de ouders en de kinderen van Wonderwijs gevraagd wat hun visie is op de ontwikkeling van technisch lezen, met daarbij de mogelijkheid om 100 % te verdelen over drie antwoordmogelijkheden. In de onderstaande grafiek is per onderzoeksgroep te zien hoeveel procent elk antwoord gemiddeld heeft gekregen.

- 1 = Kinderen leren alleen lezen als ze zelf *willen* leren lezen.
- 2 = Kinderen leren alleen lezen als ze in een rijke leesomgeving zijn en veel aanbod krijgen waardoor ze constant gestimuleerd worden om met lezen aan de slag te gaan.
- 3 = Kinderen leren alleen lezen als ze leesles en leesinstructie krijgen.

Opvallend is dat bij alle drie de doelgroepen het eerste antwoord “Kinderen leren alleen lezen als ze zelf *willen* leren lezen” het meest wordt gekozen. Bij de begeleiders en ouders wordt dit antwoord zelfs door iedereen gekozen. Daarnaast geeft ook bijna drie kwart van de kinderen aan dat een kind alleen leert lezen als het *wil* lezen. Ook krijgt dit antwoord de meeste procenten toebedeeld. Er kan dus gezegd worden dat het merendeel van de ondervraagden vindt dat kinderen alleen leren lezen als ze *willen* lezen.

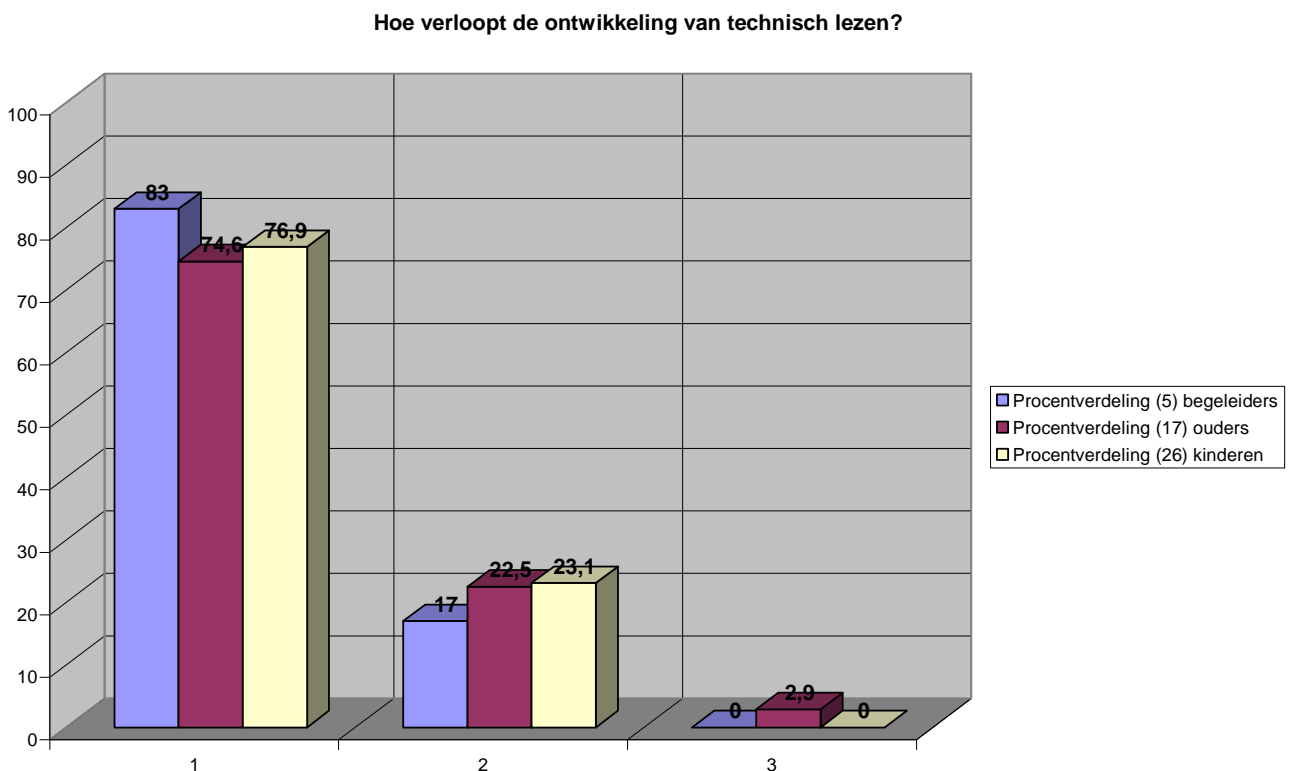
Na het eerste antwoord wordt het tweede antwoord “Kinderen leren alleen lezen als ze in een rijke leesomgeving zijn en veel aanbod krijgen waardoor ze constant gestimuleerd worden om met lezen aan de slag te gaan” het meest gekozen. Toch krijgt dit antwoord bij alle drie de doelgroepen duidelijk minder procenten toebedeeld dan bij het eerste antwoord.

Het derde antwoord “Kinderen leren alleen lezen als ze leesles en leesinstructie krijgen” wordt het minst vaak gekozen en krijgt ook het minst aantal procenten. Er zijn dus maar weinig ondervraagden die vinden dat kinderen alleen leren lezen als ze leesles krijgen.

Wat ook opvallend is, is dat alle ouders zowel het eerste als het tweede antwoord kiezen. Alle ouders vinden dus dat een kind alleen leert lezen als het *wil* lezen, maar daarnaast moet het kind ook in een rijke leesomgeving zijn waar ze veel leesaanbod krijgen. Bij de begeleiders wordt deze combinatie drie van de vijf keer gemaakt, bij de kinderen helemaal niet.

4.1.2 Hoe verloopt volgens begeleiders, ouders en kinderen de ontwikkeling van technisch lezen?

Er is aan de begeleiders, de ouders en de kinderen van Wonderwijs gevraagd naar de visie op de ontwikkeling van technisch lezen, met daarbij de mogelijkheid om 100 % te verdelen over drie antwoordmogelijkheden. In de onderstaande grafiek is per onderzoeksgroep te zien hoeveel procent elk antwoord gemiddeld heeft gekregen.

- 1 = De ontwikkeling van technisch lezen verloopt bij elk kind anders.
- 2 = De ontwikkeling van technisch lezen kent bepaalde vaste stappen/fases.
- 3 = De ontwikkeling van technisch lezen verloopt bij elk kind hetzelfde.

Opvallend is dat het derde antwoord “de ontwikkeling van technisch lezen verloopt bij elk kind hetzelfde” door geen één begeleider en door geen één kind wordt gekozen. Wel zijn er twee ouders die voor dit antwoord kiezen, maar ook in die doelgroep krijgt het maar heel weinig procent toegewezen. Er kan dus gezegd worden dat bijna niemand er van uit gaat dat de ontwikkeling van technisch lezen bij elk kind hetzelfde verloopt.

Het eerste antwoord “De ontwikkeling van technisch lezen verloopt bij elk kind anders” wordt weer door én alle begeleiders én alle ouders gekozen. Ook bijna alle kinderen kiezen dit antwoord. Dit antwoord krijgt bij alle drie de doelgroepen ook duidelijk het merendeel van de procenten toebedeeld.

Het tweede antwoord wordt ook redelijk vaak gekozen maar krijgt wel veel minder procenten toegewezen dan het eerste antwoord. Dit geeft aan dat de ondervraagden er het meest van uit gaan dat het leren lezen, of het nu wel of geen bepaalde vaste stappen/fases kent, bij elk kind anders verloopt.

4.2 Wat is de visie van Wonderwijs op technisch lezen?

4.2.1 Wat is de visie van begeleiders, ouders en kinderen op het bevorderen van technisch lezen als er een stagnatie is in de ontwikkeling?

Om antwoord te krijgen op die vraag moet het eerst duidelijk zijn wat de ondervraagden verstaan onder een stagnatie in de leesontwikkeling. Er is daarom gekozen om deze vraag aan alle ondervraagden te stellen. De verzamelde antwoorden op deze vraag zijn in een aantal verschillende categorieën onder te brengen. In het onderstaande tabel is te zien hoe vaak antwoorden behorende bij een bepaalde categorie werden gegeven. Daarnaast wordt er per categorie uit elke onderzoeksgroep een voorbeeld van een antwoord gegeven. Bij de categorie “overige antwoorden” zijn alle antwoorden weergegeven en bij de categorie “weet ik niet” zijn geen antwoorden gegeven. Alle onderstaande tabellen werken via dit principe, deze uitleg zal niet steeds herhaald worden.

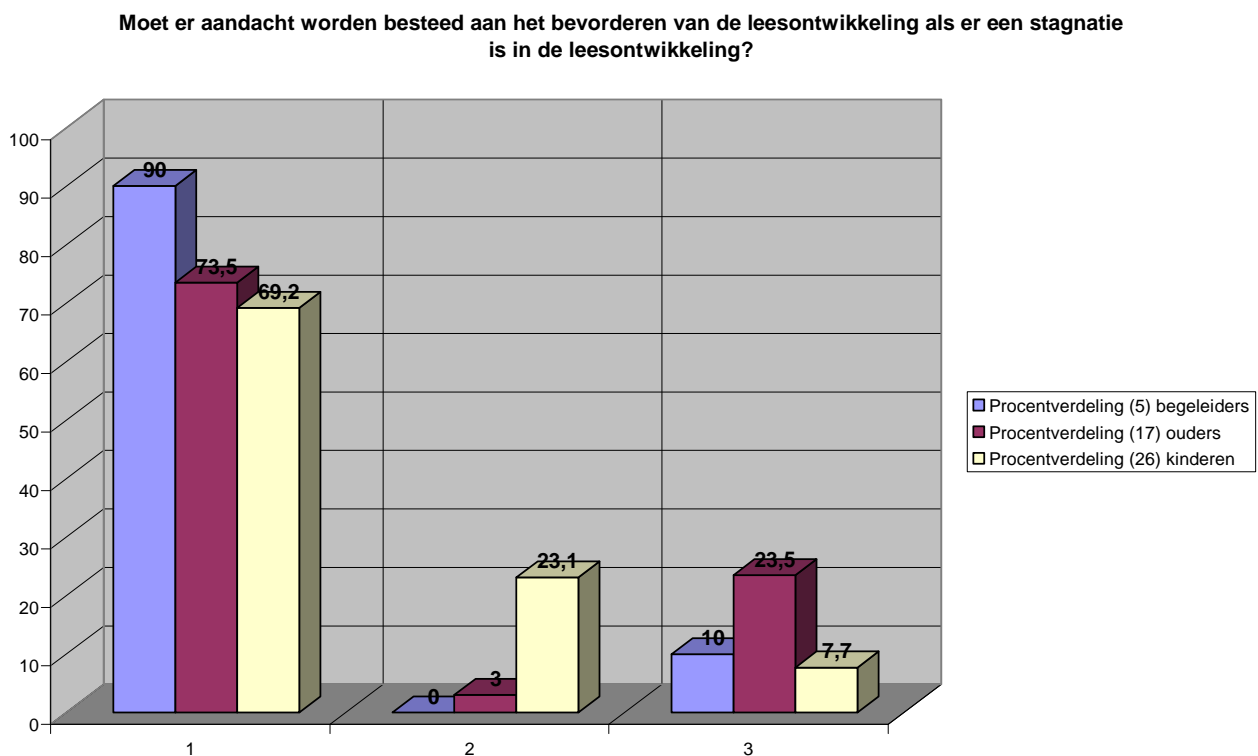
Wanneer is er sprake van stagnatie in de leesontwikkeling van kinderen?	
Als kinderen niet willen lezen en/of niet bezig zijn met leren lezen (26)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de ouders 9 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Het kind probeert zo min mogelijk te lezen, probeert op andere manieren aan informatie te komen die ze willen hebben. Heeft een hekel aan lezen”. - Er zijn door de kinderen 17 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Het leren lezen gaat niet goed als het kind veel leukere dingen te doen heeft dan leesles”.
Als kinderen willen leren lezen en daar ook mee bezig zijn, maar er weinig vorderingen zijn (7)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders 4 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Als het kind bezig is met beter leren lezen maar er weinig / geen vorderingen zijn. Het kind wil het wel, maar het lukt niet”. - Er zijn door de ouders 3 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Als een kind wel wil lezen, maar met technisch lezen niet vooruit gaat”. - Er zijn door de kinderen geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie.

<p>Als kinderen niet (goed) kunnen lezen (5)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de ouders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de kinderen 5 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Het leren lezen gaat niet goed als kinderen niet kunnen lezen of te langzaam”.
<p>Overige antwoorden (5)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - “Wanneer kinderen met veel “troep” zinnen in aanraking komen, bijvoorbeeld op het internet” (begeleider). - “Stagnatie bij geen interesse wanneer de belevingswereld gericht is op andere ervaringen. Stagnatie wanneer informatieverwerking van het kind en de wijze van aanbieden niet in overeenstemming zijn (bijvoorbeeld beelddenkers nemen anders waar). Zelfvertrouwen, faalangst en andere sociaal-emotionele factoren die op dat moment een rol spelen in de school, in de thuissituatie en in de ontwikkelingsfase (bijvoorbeeld weerstand hebben voor daadkracht, discipline). Stagnatie doordat voorbeeldfuncties van volwassenen en kinderen sterke invloed hebben op de beleving van lezen in de leefomgeving van het kind. Stagnatie doordat niet alle kinderen van nature in zich hebben om makkelijk kennis en informatie tot zich te nemen, bijvoorbeeld wanneer het kind vooral intuïtief of gevoelsmatig is ingesteld. Stagnatie wanneer het kind andere talenten en mogelijkheden heeft die tot ontwikkeling willen komen (onze maatschappij/schoolsysteem nog sterk accent op de kennis / informatievaardigheden)” (ouder). - “Als er gedurende langere tijd geen nieuwe/volgende stap in het lezen wordt genomen EN ouders en begeleiders daar een probleem van maken. Pas als er een probleem van gemaakt wordt is er sprake van stagnatie. Want wat is de reden van het niet nemen van de volgende stap? Dat zal per kind verschillen en hoeft dus niet perse een probleem te zijn. Tenzij het kind zelf aangeeft dat er een probleem is voor hem/haar” (ouder). - “Wanneer er een grote druk op het kind wordt uitgeoefend waardoor een kind zijn/haar zelfvertrouwen kan kwijtraken. Of het kan zijn dat een negatieve benadrukking wordt gegeven. Als het kind hoort dat het “achter loopt” wanneer het kind niet voldoet aan wat het “hoort” te presteren” (ouder). - “Het leren lezen gaat niet goed als je in een grote groep zit en iedereen zit te kletsen” (kind).
<p>Weet ik niet (5)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de ouders 2 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de kinderen 3 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie.

Het meest opvallend aan de verzamelde gegevens is dat de meeste ouders en kinderen kiezen voor een antwoord dat past in de categorie “Als kinderen niet willen lezen en/of niet bezig zijn met leren lezen” en dat geen van de begeleiders een antwoord in deze categorie geeft. Vier van de vijf begeleiders geeft namelijk een antwoord dat past in de antwoordcategorie “Als kinderen willen leren lezen en daar ook mee bezig zijn, maar het niet lukt”. Er is dus een duidelijk meningsverschil over wat stagnatie nou precies is tussen de begeleiders aan de ene

kant en de ouders en kinderen aan de andere kant. De meeste begeleiders vinden dat er sprake van stagnatie is als kinderen wel willen leren lezen en bezig zijn met leren lezen, maar er worden te weinig/geen vorderingen gemaakt. De meeste ouders en kinderen vinden dat er sprake van stagnatie is als kinderen juist niet willen leren lezen of niet bezig zijn met leren lezen. Dit is een duidelijk contrast.

Er is aan de begeleiders, de ouders en de kinderen van Wonderwijs gevraagd of het volgens hen nodig is om aandacht te besteden aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er een stagnatie is in die ontwikkeling. Daarbij kregen de ondervraagden de mogelijkheid om 100 % te verdelen over drie antwoordmogelijkheden. In de grafiek hieronder is per onderzoeksgroep te zien hoeveel procent elk antwoord gemiddeld heeft gekregen.

- 1 = Ja.
- 2 = Weet ik niet.
- 3 = Nee.

Opvallend is dat de begeleiders heel eenduidig zijn over deze vraag. Alle begeleiders vinden dat er aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er een stagnatie is in die ontwikkeling. Één van de begeleiders heeft ook een klein deel van zijn procenten geplaatst bij het antwoord “nee”.

De ouders en kinderen zijn minder eenduidig, maar ook bij deze onderzoeksgroepen is het duidelijk dat het merendeel voor het antwoord “ja” kiest en hier het meest aantal procenten aan toewijst. Het merendeel van de ondervraagden vindt dus dat er aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er een stagnatie is.

Om erachter te komen waarom het merendeel van de ondervraagden vindt dat er aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er een stagnatie is, is aan de drie onderzoeksgroepen gevraagd om een reden aan te geven: waarom vinden de ondervraagden wel of niet dat hier aandacht aan moet worden besteed? In de tabellen op de

volgende pagina's (een tabel voor de ondervraagden die vinden dat er wel aandacht aan moet worden besteed en een tabel voor de ondervraagden die vinden dat er geen aandacht aan moet worden besteed) is te zien hoe vaak antwoorden behorende bij een bepaalde categorie werden gegeven.

Waarom moet er aandacht worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er een stagnatie is in de leesontwikkeling?	
Omdat kinderen dan verder komen in hun leesontwikkeling (18)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders 3 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. "Het kind wil beter leren lezen, maar dat lukt niet. Als leerkracht / begeleider ben je er dan om het kind verder te helpen". - Er zijn door de ouders 5 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. "Alleen als het kind aangeeft dat er een probleem is, omdat het kind dan geholpen kan worden zijn/haar probleem zelf op te lossen". - Er zijn door de kinderen 10 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. "Omdat je ze dan stimuleert om het toch beter te kunnen".
Omdat kinderen moeten kunnen lezen (7)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de ouders 4 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. "Omdat in de huidige maatschappij lezen de basis is van waaruit je andere dingen kunt leren en dingen zelf kunt uitzoeken. Zonder lezen is het (nog) moeilijk om zelfstandig te leren". - Er zijn door de kinderen 3 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. "Omdat als je kan lezen je heel veel andere dingen, ook andere lessen, ook kan doen. En als je later naar het voortgezet onderwijs gaat, moet je kunnen lezen".
Om achter de oorzaak van de stagnatie te komen (5)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders 2 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. "De oorzaak zoeken, bijvoorbeeld angst". - Er zijn door de ouders 3 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. "Om te achterhalen wat de reden is". - Er zijn door de kinderen geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie.
Overige antwoorden (5)	<ul style="list-style-type: none"> - "Als de periode van stagnatie lang is, vind ik wel dat je de leesontwikkeling moet gaan stimuleren" (ouder). - "Stagnatie is altijd reden voor aandacht, aandacht is niet hetzelfde als interventie" (ouder). - "Als het extreem lang duurt" (ouder). - "Omdat ze een leuk boek moeten vinden" (kind). - "Gewoon" (kind).
Weet ik niet (4)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er is door de ouders 1 antwoord gegeven die valt onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de kinderen 3 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie.

Waarom moet er geen aandacht worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er een stagnatie is in de leesontwikkeling?	
Omdat het als druk kan worden ervaren	<ul style="list-style-type: none"> - Er is door de begeleiders 1 antwoord gegeven die valt onder deze antwoordcategorie. "De stagnatie is er niet voor niets. Afhankelijk van de

(6)	<p>oorzaak en of het kind het wil en eraan toe is, kun je samen met het kind actie ondernemen”.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de ouders 5 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Omdat de begeleider/ouder het als een probleem ervaart en dit dus niet het probleem van het kind is. “Aandacht besteden” zou dan als druk ervaren kunnen worden en juist stagnatie in de hand kunnen werken”. - Er zijn door de kinderen geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie.
Omdat het kind zelf aan kan geven als er aandacht of hulp nodig is (3)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er is door de ouders 1 antwoord gegeven die valt onder deze antwoordcategorie. “Het kind zou zelf kunnen aangeven wanneer hij/zij er aan toe is en zelf het lezen eigen maken”. - Er zijn door de kinderen 2 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Iedereen is anders, kinderen geven wel aan als ze hulp nodig hebben”.
Overige antwoorden (1)	<ul style="list-style-type: none"> - “De eerste periode (hoe lang dit is, weet ik niet) hoeft er geen extra aandacht aan besteed te worden” (ouder).

De meeste ondervraagden vinden dat er wel aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er sprake is van een stagnatie en wel omdat kinderen dan verder komen in hun leesontwikkeling. Uit alle drie de onderzoeksgroepen wordt er meerdere malen een antwoord gegeven dat valt onder deze antwoordcategorie. Verder is opvallend dat een aantal ouders en kinderen aangeven dat er aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling omdat kinderen moeten kunnen lezen en dat geen van de begeleiders een antwoord geeft dat past in deze antwoordcategorie.

De ondervraagden die aan hebben gegeven dat ze vinden dat er geen aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er sprake is van een stagnatie vinden dat vaak omdat het als druk kan worden ervaren. Daarnaast geven twee kinderen en een ouder aan dat dit niet hoeft omdat het kind zelf aan kan geven als er aandacht of hulp nodig is. Er wordt dus aan de ene kant gezegd dat er geen aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er sprake is van een stagnatie omdat dit als druk kan worden ervaren en aan de andere kant wordt gezegd dat dit niet hoeft omdat kinderen zelf wel aan kan geven of er aandacht of hulp nodig is.

Er is aan de ondervraagden vervolgens de vraag voorgelegd hoe de leesontwikkeling bevorderd moet worden als er een stagnatie is in de ontwikkeling. Zie de resultaten in de tabel hieronder.

Hoe moet de leesontwikkeling worden bevorderd als er een stagnatie is in de leesontwikkeling?	
Door de kinderen veel te laten oefenen (21)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de ouders 5 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Door veel te oefenen”. - Er zijn door de kinderen 16 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Gewoon, oefenen”.
Aansluiten bij de interesse van het kind (8)	<ul style="list-style-type: none"> - Er is door de begeleiders 1 antwoord gegeven die valt onder deze antwoordcategorie. “Individueel spelend, met plezier”. - Er zijn door de ouders 3 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Interessegebieden van de kinderen onderzoeken en

	<p>hierop aansluiten”.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de kinderen 4 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Zorgen dat het kind het leuk gaat vinden, bijvoorbeeld laten schrijven”.
Kijken naar de oorzaak van de stagnatie en daar wat aan doen (7)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders 4 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Kijken naar de oorzaak van de stagnatie en daar wat aan doen”. - Er zijn door de ouders 3 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Positieve ervaring ontwikkelen, oorzaak stagnatie wegnemen”. - Er zijn door de kinderen geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie.
Weet ik niet (7)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er is door de ouders 1 antwoord gegeven die valt onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de kinderen 6 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie.
Overige antwoorden (3)	<ul style="list-style-type: none"> - “Laten zien/merken bij welke zaken het nuttig is te kunnen lezen” (ouder). - “Bij ieder individu zijn eigen ingang te vinden” (ouder). - “Door een rijke, gevarieerde leesomgeving te creëren. Zowel met behulp van boeken als met interactieve computerprogramma’s en internet” (ouder).

Het meest opvallend aan de verzamelde gegevens is dat de meeste ouders en kinderen kiezen voor een antwoord dat past in de categorie “Door de kinderen veel te laten oefenen” en dat geen van de begeleiders een antwoord in deze categorie geeft. Vier van de vijf begeleiders geeft namelijk een antwoord dat past in de antwoordcategorie “Kijken naar de oorzaak van de stagnatie en daar wat aan doen”. Er is dus een meningsverschil over hoe de leesontwikkeling moet worden bevorderd als er sprake is van een stagnatie, tussen de begeleiders aan de ene kant en de ouders en kinderen aan de andere kant. De meeste begeleiders vinden dat er naar de oorzaak van de stagnatie moet worden gekeken en dat daar wat aan gedaan moet worden, de meeste ouders en kinderen vinden dat kinderen veel moeten oefenen met leren lezen. Een antwoord dat in elke onderzoeksgroep terugkwam is een antwoord passend in de categorie “Aansluiten bij de interesse van het kind”.

4.2.2 Wat is de visie van begeleiders, ouders en kinderen op het bevorderen van technisch lezen als er sprake is van uitstelgedrag?

Om antwoord te krijgen op die vraag moet het eerst duidelijk zijn wat de ondervraagden verstaan onder uitstelgedrag met betrekking tot de leesontwikkeling. Er is daarom gekozen om ook deze vraag aan alle ondervraagden te stellen. Zie de resultaten in onderstaande tabel.

Wanneer is er sprake van uitstelgedrag in de leesontwikkeling van kinderen?	
Als kinderen niet willen lezen en/of niet bezig zijn met leren lezen (29)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders 3 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Als kinderen, om wat voor reden dan ook, niet verder <u>willen</u> met het leren lezen, terwijl de ontwikkeling (nog) niet op niveau is”. - Er zijn door de ouders 6 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Geen moeite willen nemen teksten in diverse vormen te lezen”. - Er zijn door de kinderen 20 antwoorden gegeven die vallen onder deze

	antwoordcategorie. “Als ze geen zin hebben en het niet leuk vinden”.
Weet ik niet (10)	<ul style="list-style-type: none"> - Er is door de begeleiders 1 antwoord gegeven die valt onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de ouders 4 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de kinderen 5 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie.
Overige antwoorden (5)	<ul style="list-style-type: none"> - “Als er sprake is van angst, onzekerheid, blokkades” (begeleider). - “Als er teveel druk is uitgeoefend op het kind om te lezen” (ouder). - “Ligt aan de oorzaak, verschillende oorzaken geven diverse gedragingen” (ouder). - “Als het kind teveel druk heeft ervaren daarin of in een ander leeraspect, dat ze eerst ruimte nodig hebben. Of het kind is er nog niet aan toe” (ouder). - Als de begeleiders niks doen (kind).
Als kinderen willen leren lezen maar het ze niet lukt om het ook te gaan doen (4)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de ouders 4 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Als ze wel willen lezen maar het om de een of andere reden niet lukt. Als andere zaken meer prioriteit hebben” (ouder). - Er zijn door de kinderen geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie.

Uit alle drie de onderzoeksgroepen geeft meer dan één derde deel aan dat er sprake is van uitstelgedrag als kinderen niet willen lezen en/of niet bezig zijn met leren lezen. Een viertal ouders geeft een antwoord in de categorie “Als kinderen willen leren lezen maar het ze niet lukt om het ook te gaan doen”. Opvallend is dat er ook veel ondervraagden aangeven dat ze niet weten wanneer er sprake is van uitstelgedrag, deze term is dus niet bij iedereen bekend. Hieruit blijkt dat het nodig is om het begrip “uitstelgedrag” aan de onderzoeksgroepen duidelijker te maken. Een opvallend antwoord is het antwoord van een kind uit de categorie “Overige antwoorden”, waarbij het aangeeft dat er sprake is van uitstelgedrag als de begeleiders niks doen.

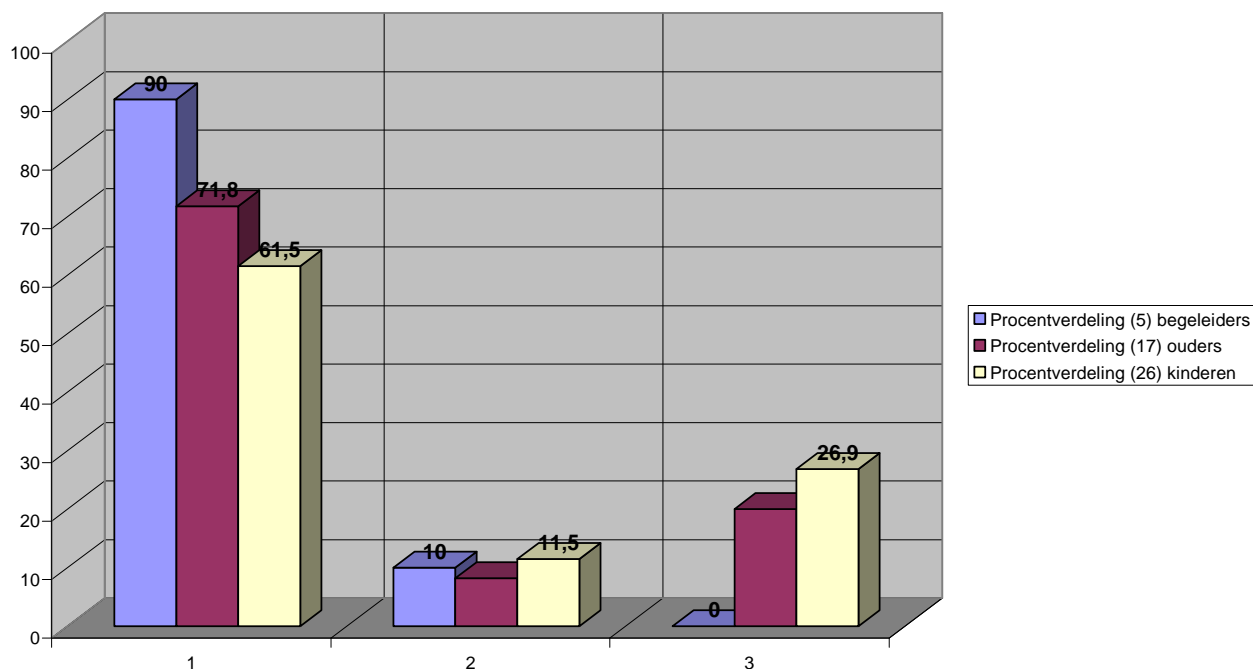
Er is aan de begeleiders, de ouders en de kinderen van Wonderwijs gevraagd of het nodig is om aandacht te besteden aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er sprake is van uitstelgedrag. Daarbij kregen de ondervraagden de mogelijkheid om 100 % te verdelen over drie antwoordmogelijkheden. In de grafiek op de volgende pagina is per onderzoeksgroep te zien hoeveel procent elk antwoord gemiddeld heeft gekregen.

Opvallend uit deze grafiekgegevens is dat de begeleiders eensgezind zijn. De begeleiders vinden allemaal dat er aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er sprake is van uitstelgedrag. Één van de begeleiders heeft ook een klein deel van zijn procenten geplaatst bij het antwoord “weet ik niet”.

De ouders en kinderen zijn minder eenduidig, maar ook bij deze onderzoeksgroepen is het duidelijk dat het merendeel voor het antwoord “ja” kiest en hier het meest aantal procenten aan toewijst. Het merendeel van de ondervraagden vindt dus dat er aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er sprake is van uitstelgedrag. Zie op de volgende pagina de grafiek met daarbij de volgende antwoordmogelijkheden:

- 1 = Ja.
- 2 = Weet ik niet.
- 3 = Nee.

Moet er aandacht worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er sprake is van uitstelgedrag?

Om erachter te komen waarom het merendeel van de ondervraagden vindt dat er aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er sprake is van uitstelgedrag, is aan de drie onderzoeksgroepen gevraagd om een reden aan te geven: waarom vinden de ondervraagden wel of niet dat hier aandacht aan moet worden besteed? In de onderstaande tabellen (een tabel voor de ondervraagden die vinden dat er wel aandacht aan moet worden besteed en een tabel voor de ondervraagden die vinden dat er geen aandacht aan moet worden besteed) is te zien hoe vaak antwoorden behorende bij een bepaalde categorie werden gegeven.

Waarom moet er aandacht worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er sprake is van uitstelgedrag?	
Omdat kinderen moeten kunnen lezen (12)	<ul style="list-style-type: none"> - Er is door de begeleiders 1 antwoord gegeven die valt onder deze antwoordcategorie. "Het is nodig in deze maatschappij dat je kunt lezen, je hebt het in het dagelijks leven nodig. Er moet dus iets aan het uitstel gedrag gedaan worden, al kan dat ook in eerste instantie betekenen: met rust laten en geduld hebben". - Er zijn door de ouders 2 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. "Het goed kunnen lezen is de basis van de toekomst". - Er zijn door de kinderen 9 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. "Op de middelbare school heb je het nodig en daarom moet je het leren".
Om achter de oorzaak van het uitstelgedrag te komen (8)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de ouders 8 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. "Het is handig om inzicht te krijgen in het uitstelgedrag, wat is de achterliggende reden?". - Er zijn door de kinderen geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie.
Omdat kinderen dan verder komen in hun	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie.

leesontwikkeling (5)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de ouders 2 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Anders krijgen ze een nog grotere achterstand”. - Er zijn door de kinderen 3 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Dan kunnen ze het beter leren”.
Overige antwoorden (5)	<ul style="list-style-type: none"> - “Ieder kind wil van nature lezen. Zo niet dan is er iets mis” (begeleider). - “Een tegenslag moet je leren aan te gaan en niet uit de weg leren gaan” (begeleider). - “In zo’n geval heeft het kind er last van. Aandacht hoeft niet te betekenen dat ’t kind wat moet; ’t kan ook betekenen dat je geduld hebt en nog even niets doet” (begeleider). - “In het geval van opgelegde deadline: het kind steunen in het halen van de deadline. In het geval van afgesproken, door het kind zelf opgelegde deadline: steunen in het zoeken naar de oorzaak (probleem of verkeerde planning?)” (ouder). - “Maar als ze het niet willen dan is dat ook zo en hoeven ze niet” (kind).
Weet ik niet (4)	<ul style="list-style-type: none"> - Er is door de begeleiders 1 antwoord gegeven die valt onder deze antwoordcategorie. - Er is door de ouders 1 antwoord gegeven die valt onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de kinderen 2 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie.

Waarom moet er geen aandacht worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er sprake is van uitstelgedrag?	
Omdat kinderen niet willen lezen (5)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er is door de ouders 1 antwoord gegeven die valt onder deze antwoordcategorie. “Een kind leest omdat hij/zij wil lezen. Dit kan ook later gebeuren”. - Er zijn door de kinderen 4 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Omdat als ze niet willen, willen ze niet”.
Overige antwoorden (4)	<ul style="list-style-type: none"> - “Psychisch / angsten” (ouder). - “Geef het eerst de ruimte” (ouder). - “Het kind kan behoefte hebben aan ruimte of het kind is er nog niet aan toe omdat hij/zij andere dingen voor zijn/haar behoeftes belangrijker vindt” (ouder). - “Anders kunnen ze niet lezen” (kind).
Als kinderen niks doen hoeft je ook niet te helpen (2)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de ouders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de kinderen 2 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Omdat ze niks doen, dan hoeft je ook niet te helpen”.
Het hangt af van de oorzaak (2)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de ouders 2 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Hangt af van de reden van het uitstelgedrag (en de duur)”. - Er zijn door de kinderen geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie.

Weet ik niet (2)	<ul style="list-style-type: none"> - Er is door de begeleiders 1 antwoord gegeven die valt onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de ouders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er is door de kinderen 1 antwoord gegeven die valt onder deze antwoordcategorie.
------------------	--

De meeste ondervraagden vinden dat er wel aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er sprake is van uitstelgedrag en wel omdat kinderen moeten kunnen lezen. Dit antwoord wordt het meest gegeven door de kinderen. De meeste ouders geven een antwoord dat past in de categorie “Om achter de oorzaak van het uitstelgedrag te komen”, zij willen dus vooral weten waar het uitstelgedrag vandaan komt. De begeleiders geven diverse antwoorden.

Er zijn ook ondervraagden die aan hebben gegeven dat ze vinden dat er geen aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er sprake is van uitstelgedrag. Vier kinderen en een ouder geven aan dat dit niet hoeft omdat kinderen niet willen lezen. Er is ook één begeleider die heeft aangegeven dat hij (voor een deel) vindt dat er geen aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er sprake is van uitstelgedrag, maar hij weet niet waarom. Er zijn daarnaast nog twee ouders die aangeven dat het van de oorzaak afhangt of je de leesontwikkeling moet bevorderen of niet en er zijn twee kinderen die aangeven dat als kinderen niks doen, begeleiders ook niet hoeven te helpen.

Ten slotte is er aan de ondervraagden de vraag voorgelegd hoe de leesontwikkeling bevorderd moet worden als er sprake is van uitstelgedrag. Zie de resultaten in de tabel hieronder.

Hoe moet de leesontwikkeling worden bevorderd als er sprake is van uitstelgedrag?	
Weet ik niet (12)	<ul style="list-style-type: none"> - Er is door de begeleiders 1 antwoord gegeven die valt onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de ouders 2 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de kinderen 9 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie.
Door de kinderen veel te laten oefenen (11)	<ul style="list-style-type: none"> - Er is door de begeleiders 1 antwoord gegeven die valt onder deze antwoordcategorie. “Spelenderwijs”. - Er zijn door de ouders 2 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Voorlezen, luisterboeken, spel met woorden lezen (opdracht)”. - Er zijn door de kinderen 8 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Leesles geven en huiswerk meegeven”.
Overige antwoorden (10)	<ul style="list-style-type: none"> - “In laten zien hoe belangrijk lezen is en waar je het allemaal voor nodig hebt. Ook voorbeeldgedrag kan van invloed zijn” (begeleider). - “Als kinderen het belang niet zien, ze toch duidelijk maken waarom lezen belangrijk is en wat het bijdraagt. Bij angst: kleine stappen ondernemen samen met kind kijken welk stappen hij/zij wel durft te nemen (en kan nemen)” (ouder). - “Erover communiceren” (ouder). - “Door een rijke, gevarieerde leesomgeving te creëren. Zowel met behulp van boeken als met interactieve computerprogramma’s en internet” (ouder). - “Proefles doen” (kind). - “Overtuigen dat ze het toch doen” (kind).

	<ul style="list-style-type: none"> - “Zin maken” (kind). - “Blijven doorzeuren” (kind). - “Ze laten zien dat lezen leuk en nuttig is en dat je zonder te kunnen lezen haast niets kan bereiken” (kind). - “Door te vragen of ze willen lezen en of ze zullen helpen” (kind).
Kijken naar de oorzaak van het uitstelgedrag en daar wat aan doen (8)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders 2 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Gesprek aangaan en samen naar oplossing zoeken”. - Er zijn door de ouders 6 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Door de oorzaak van het gedrag te achterhalen en die bespreekbaar maken (bijvoorbeeld faalangst)”. - Er zijn door de kinderen geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie.
Aansluiten bij de interesse van het kind (7)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de ouders 4 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Kijken naar de interesse van het kind en over dat onderwerp een boekje, tijdschrift of op de computer laten lezen. Als ze aan jou vragen iets te lezen eerst zelf proberen te lezen. Samen lezen. Jij een stukje lezen en dan het kind weer, enz.”. - Er zijn door de kinderen 3 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Vragen waarom ze het leren lezen niet leuk vinden en vragen hoe ze het wel leuk zouden vinden”.

Opvallend is dat een groot deel van de ondervraagden aangeeft niet te weten hoe de leesontwikkeling moet worden bevorderd als er sprake is van uitstelgedrag. Dit sluit aan bij de gegevens die binnenkwamen op de vraag wanneer er sprake is van uitstelgedrag, want ook daar werd door 10 ondervraagden aangegeven dat ze het niet wisten. Als het niet duidelijk is wanneer er sprake is van uitstelgedrag, dan is het ook niet duidelijk hoe de leesontwikkeling moet worden bevorderd als daar wel sprake van is. Daarna worden er de meeste antwoorden gegeven passend in de categorie “Door de kinderen veel te laten oefenen”. Er zijn voornamelijk kinderen die een antwoord geven passende bij deze categorie. Verder zijn er een aantal begeleiders en ouders die aangeven dat er naar de oorzaak van het uitstelgedrag gekeken moet worden, net zoals werd gezegd op de vraag hoe de leesontwikkeling bevorderd zou moeten worden als er sprake is van een stagnatie. In dit geval wordt het alleen door twee van de vijf begeleiders gezegd (in plaats van door vier van de vijf begeleiders) en door wat meer ouders. Er zijn ten slotte een aantal ouders en kinderen die aangeven dat er bij het bevorderen van de leesontwikkeling moet worden aangesloten bij de interesses van het kind.

4.3 Hoe kan de ontwikkeling van technisch lezen worden bevorderd?

4.3.1 Hoe kan de ontwikkeling van technisch lezen het beste worden bevorderd volgens begeleiders, ouders en kinderen?

De vraag “Hoe kan de ontwikkeling van technisch lezen het beste worden bevorderd?” is aan alle onderzoeksgroepen gesteld. Zie de resultaten in de tabel hieronder.

Hoe kan het technisch lezen van kinderen het beste worden bevorderd?	
Door de kinderen veel te laten oefenen (22)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders 2 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Voorlezen, samen lezen, alleen lezen”. - Er zijn door de ouders 3 antwoorden gegeven die vallen onder deze

	<p>antwoordcategorie. “Oefenen”.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de kinderen 17 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Elke dag oefenen”.
Weet ik niet (8)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de ouders 4 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de kinderen 4 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie.
Aansluiten bij de interesse van het kind (7)	<ul style="list-style-type: none"> - Er is door de begeleiders 1 antwoord gegeven die valt onder deze antwoordcategorie. “Via succeservaringen (dus teksten iets onder het niveau) en met boekjes die het kind zelf kiest / wil lezen. Plezier staat voorop”. - Er zijn door de ouders 2 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Leren lezen over onderwerpen die het kind interessant vindt (dus niet die boom-roos-vis-vuur-boekjes)”. - Er zijn door de kinderen 4 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Door ze een leuk boek te geven die ze wel willen lezen”.
Overige antwoorden (7)	<ul style="list-style-type: none"> - “Spelenderwijs” (begeleider). - “Alleen als je op de juiste afstemming zit qua niveau telt de kracht van herhaling en automatiseren en stapsgewijs ontwikkelen (oefening baart kunst). Bij weerstand en uitstelgedrag eerst inzichtelijk krijgen welke factoren een rol spelen en hiervoor zorg en aandacht, anders heeft het aanbieden geen zin” (ouder). - “Spelenderwijs, indien nodig 1 op 1” (ouder). - “Door optimale omstandigheden te creëren” (ouder). - “Er speelt en luchtig mee omgaan. Kleine uitdagingen bieden: meedoen met het kind als hij/zij er mee bezig is op een speelse manier: direct toepasbaar in dagelijkse dingen” (ouder). - ”Door het te laten ervaren wat het plezier/voordeel ervan is” (ouder). - “Hulp van begeleiders:” (kind).
Dit verschilt per kind (4)	<ul style="list-style-type: none"> - Er is door de begeleiders 1 antwoord gegeven die valt onder deze antwoordcategorie. “Weet ik niet. Kindafhankelijk”. - Er zijn door de ouders 4 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. “Dit is voor elk kind anders”. - Er zijn door de kinderen geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie.

Het meest opvallend aan de verzamelde gegevens is dat de meeste ondervraagden kiezen voor een antwoord dat past in de categorie “Door de kinderen veel te laten oefenen”. Uit alle drie de onderzoeksgroepen wordt er meerdere malen een antwoord gegeven dat valt onder deze antwoordcategorie. Ook kwam uit elke onderzoeksgroep een antwoord passend in de categorie “Aansluiten bij de interesse van het kind”. Dit antwoord werd het meest door kinderen gekozen. Ten slotte geven drie ouders en een begeleider aan dat het heel erg kindafhankelijk is hoe de leesontwikkeling kan worden bevorderd.

4.3.2 Hoe bevorderen begeleiders, ouders en kinderen op dit moment de ontwikkeling van technisch lezen?

De vraag “Hoe bevorder je op dit moment de ontwikkeling van technisch lezen?” is aan alle onderzoeksgroepen gesteld. Zie de resultaten in de tabel op de volgende pagina.

Hoe wordt het technisch lezen van kinderen bevorderd?	
Door de kinderen veel te laten oefenen (26)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders 3 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. "In de taallessen door activiteiten met lezen en schrijven te doen. Ook door spelletjes te spelen waarbij je moet lezen en/of schrijven". - Er zijn door de ouders 3 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. "Ik lees heel veel voor, luisterboeken, bibliotheek". - Er zijn door de kinderen 20 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. "Op school elke ochtend lezen en vier keer per week taallessen en thuis een boekje lezen".
Weet ik niet (7)	<ul style="list-style-type: none"> - Er is door de begeleiders 1 antwoord gegeven die valt onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de ouders 4 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de kinderen 2 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie.
Niet (actief) mee bezig (6)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de ouders 3 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. "Niet actief". - Er zijn door de kinderen 3 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. "Niet, ik kan al heel goed lezen".
Aansluiten bij de interesse van het kind (5)	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn door de begeleiders geen antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie. - Er zijn door de ouders 4 antwoorden gegeven die vallen onder deze antwoordcategorie "Door op zoek te gaan naar de interesse van het kind en dit aan te bieden. En daarnaast door het toe te passen in het dagelijks leven (krant, boodschappen, recepten, etc.)". - Er is door de kinderen 1 antwoord gegeven die valt onder deze antwoordcategorie. "Leuk boek uitzoeken en oefenen".
Overige antwoorden (4)	<ul style="list-style-type: none"> - "Spelenderwijs" (begeleider). - "Door lezen te stimuleren en het belang van lezen aan te geven" (ouder). - "Goede voorbeeld geven: lezen, kinderkrant, leuke boeken faciliteren" (ouder). - "Technisch lezen is nog niet aan de orde. Wij zijn bij het verklanken van letters. Dat doen we door er speels en luchtig mee om te gaan. Kleine uitdagingen bieden: meedoen met het kind als hij/zij er mee bezig is op een speelse manier: direct toepasbaar in dagelijkse dingen" (ouder).

Een heel groot deel van de ondervraagden kiest voor een antwoord dat past in de categorie "Door de kinderen veel te laten oefenen". Uit alle drie de onderzoeksgroepen wordt er meerdere malen een antwoord gegeven dat valt onder deze antwoordcategorie. De meeste ondervraagden laten kinderen dus veel oefenen met lezen om de leesontwikkeling te bevorderen. Opvallend is dat 7 ouders en 1 begeleider aangeven het niet te weten of er niet (actief) mee bezig te zijn. Ten slotte werd er door vier ouders en een kind aangegeven dat ze aansluiten bij de interesse van het kind.

4.4 Conclusie praktijkvraag aan de hand van de praktijk

De eerste onderzoeksvraag aan de praktijk is "Wat is technisch lezen?". Op twee ouders en zes kinderen na, geeft iedereen aan dat de ontwikkeling van technisch lezen, of het nu wel of

geen bepaalde vaste stappen/fases kent, bij elk kind anders verloopt. Alle ouders en begeleiders, en bijna drie kwart van de kinderen vindt dat kinderen alleen leren lezen als ze *willen* lezen.

De tweede onderzoeksvraag aan de praktijk is “Wat is de visie van Wonderwijs op technisch lezen?”. Vier van de vijf begeleiders vinden dat er sprake van stagnatie is als kinderen wel willen en bezig zijn met leren lezen, maar als er weinig vorderingen zijn. De meeste ouders (9 = 52,9%) en kinderen (17 = 65,4%) vinden dat er sprake van stagnatie is als kinderen juist niet willen of niet bezig zijn met leren lezen. Op één ouder en acht kinderen na vindt men dat er aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er een stagnatie is, vaak met de reden dat kinderen dan verder komen in hun leesontwikkeling. De ondervraagden die vinden dat er geen aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er sprake is van een stagnatie, vinden dat vaak omdat het als druk kan worden ervaren. Vier van de vijf begeleiders vinden dat er naar de oorzaak van de stagnatie moet worden gekeken en dat daar wat aan gedaan moet worden, de meeste kinderen (16 = 61,5%) en een aantal ouders (5 = 29,4%) vinden dat kinderen veel moeten oefenen met leren lezen. Door elke onderzoeksgroep wordt aangegeven dat er moet worden aangesloten bij de interesse van het kind.

Bij tien van de achtenveertig ondervraagden, ruim 20%, is het niet duidelijk wat het begrip “uitstelgedrag” precies inhoudt. Alle begeleiders, het merendeel van de ouders (14 = 82,4%) en het merendeel van de kinderen (16 = 61,5%) vinden dat er aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er sprake is van uitstelgedrag. De ouders willen voornamelijk weten wat de oorzaak van het uitstelgedrag is. Er zijn ook ouders (6 = 35,3%) en kinderen (7 = 26,9%) die aan hebben gegeven dat ze vinden dat er geen aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er sprake is van uitstelgedrag, omdat die kinderen niet willen leren lezen. Opvallend is dat twaalf van de achtenveertig ondervraagden, of te wel 25%, aangeeft niet te weten hoe de leesontwikkeling moet worden bevorderd als er sprake is van uitstelgedrag. De ondervraagden die het wel weten geven over het algemeen aan dat de leesontwikkeling bevorderd kan worden door de kinderen veel te laten oefenen.

De derde onderzoeksvraag aan de praktijk is “Hoe kan de ontwikkeling van technisch lezen worden bevorderd?”. Twee van de vijf begeleiders, een paar ouders (3 = 17,6%) en een groot deel van de kinderen (17 = 65,4%) geven aan dat de leesontwikkeling bevorderd kan worden door veel te oefenen. Door elke onderzoeksgroep wordt ook aangegeven dat er moet worden aangesloten bij de interesse van het kind. Drie van de vijf begeleiders, een paar ouders (3 = 17,6%) en een groot deel van de kinderen (20 = 76,9%) geven aan op dit moment de leesontwikkeling te bevorderen door veel te (laten) oefenen met lezen. Opvallend is dat 7 ouders en 1 begeleider aangeven het niet te weten of niet (actief) bezig te zijn met het bevorderen van de leesontwikkeling.

Vanuit de praktijk is nu antwoord gegeven op de onderzoeksvragen. In het volgende hoofdstuk worden de antwoorden aan de hand van de literatuur en de antwoorden aan de hand van de praktijk verweven tot een totaal antwoord op de praktijkvraag.

5. Conclusies

Het doel *in* dit onderzoek was om onderzoek te doen naar het bevorderen van de ontwikkeling van technisch lezen, passend bij de visie van Wonderwijs. Het doel *van* dit onderzoek was om aanbevelingen te kunnen doen aan de begeleiders van Wonderwijs over hoe de ontwikkeling van technisch lezen het beste bevorderd kan worden op een manier die past bij de visie van Wonderwijs. Om deze doelen te bereiken heeft de onderzoeker de volgende praktijkvraag geformuleerd: “Hoe kan de ontwikkeling van kinderen met betrekking op technisch lezen worden bevorderd op een manier die aansluit bij de visie van Wonderwijs?”. In dit hoofdstuk wordt eerst een antwoord op de praktijkvraag gegeven aan de hand van de literatuur, vervolgens wordt een antwoord gegeven aan de hand van de praktijk om ten slotte een totaalantwoord te kunnen geven. Het hoofdstuk eindigt met aanbevelingen aan begeleiders, ouders en kinderen.

5.1 Conclusie praktijkvraag aan de hand van de literatuur

Om antwoord te krijgen op de praktijkvraag zijn er onderzoeksvragen en deelvragen gesteld aan de literatuur. In deze conclusie wordt per onderzoeksvraag de belangrijkste gegevens uit de literatuur op een rijtje gezet om vervolgens een antwoord te kunnen geven op de praktijkvraag.

Wat betreft de onderzoeksvraag “Wat is technisch lezen?” blijkt uit de literatuur dat technisch lezen de vaardigheid is om geschreven taal om te zetten in gesproken taal, waarbij de code van het schriftsysteem gekraakt moet worden (decoderen). Dit is een neurologisch proces waarbij het belangrijk is dat er veel sprake is van herhaling, zodat er sterke verbindingen ontstaan in de hersenen. Het leesproces kent een aantal fases en uitdagingen die elk kind door moet maken, alleen verloopt dit bij elk kind anders. Zo kan er een stagnatie in de ontwikkeling voorkomen of kan er sprake zijn van uitstelgedrag.

De onderzoeksvraag “Wat is de visie van Wonderwijs op technisch lezen?” is gebaseerd op schooldocumenten van Wonderwijs. Wonderwijs heeft als uitgangspunt dat kinderen natuurlijkerwijs willen leren. Er is respect voor de eigenheid van het kind en het stimuleren van de spontane belangstelling en het eigen initiatief van kinderen. Leerproblemen ontstaan door de omgeving die niet passend is bij de behoeftes van het kind. Mocht de omgeving niet passen bij de behoefte van een kind, zal Wonderwijs kijken wat het kan doen om de omgeving te veranderen zodat het wel aan de behoefte van het kind kan voldoen.

Wat betreft de onderzoeksvraag “Hoe kan de ontwikkeling van technisch lezen worden bevorderd?” blijkt uit de literatuur dat de ontwikkeling van technisch lezen kan worden bevorderd door ervoor te zorgen dat de kinderen zich in een geletterde en taalrijke omgeving bevinden en door voor elk kind na te gaan wat zijn of haar ideale leesomgeving is. Verder is voorbeeldgedrag van leerkrachten en het hebben van hoge verwachtingen erg belangrijk. Bij stagnatie in de ontwikkeling of bij uitstelgedrag zijn er verschillende interventieprogramma's en trainingen mogelijk om hier wat aan te doen.

Kortom, de ontwikkeling van kinderen met betrekking tot technisch lezen kan worden bevorderd door voor elk kind de ideale leesomgeving te creëren, door een geletterde en taalrijke leeromgeving te creëren, door hoge verwachtingen te hebben van kinderen en door goed voorbeeldgedrag te demonstreren door bijvoorbeeld veel voor te lezen. Deze manieren van bevorderen passen bij de visie van Wonderwijs en zorgen ervoor dat de leesontwikkeling wordt bevorderd. Bij kinderen die een stagnatie hebben in de leesontwikkeling of waarbij sprake is van uitstelgedrag kan er gebruik gemaakt worden van interventieprogramma's en trainingen als het kind dit ook wil.

5.2 Conclusie praktijkvraag aan de hand van de praktijk

Om antwoord te krijgen op de praktijkvraag “Hoe kan de ontwikkeling van kinderen met betrekking op technisch lezen worden bevorderd op een manier die aansluit bij de visie van Wonderwijs?”, zijn er enquêtes afgenomen bij begeleiders, ouders en kinderen van Wonderwijs. In deze conclusie worden per onderzoeksvraag de belangrijkste gegevens op een rijtje gezet om vervolgens een antwoord te kunnen geven op de praktijkvraag.

Op de onderzoeksvraag “Wat is technisch lezen?” geeft iedereen aan, op twee ouders en zes kinderen na, dat de ontwikkeling van technisch lezen, of het nu wel of geen bepaalde vaste stappen/fases kent, bij elk kind anders verloopt. Alle ouders en begeleiders, en bijna drie kwart van de kinderen vindt dat kinderen alleen leren lezen als ze *willen* leren lezen.

Uit de antwoorden die betrekking hebben op de onderzoeksvraag “Wat is de visie van Wonderwijs op technisch lezen?” blijkt dat er een verschil van mening is tussen begeleiders aan de ene kant en ouders en kinderen aan de andere kant, over wat een stagnatie precies inhoudt. Vier van de vijf begeleiders vinden dat er sprake van stagnatie is als kinderen wel willen en bezig zijn met leren lezen, maar als er weinig vorderingen zijn. De meeste ouders (9 = 52,9%) en kinderen (17 = 65,4%) vinden dat er sprake van stagnatie is als kinderen juist niet willen of niet bezig zijn met leren lezen. Op één ouder en acht kinderen na vindt men dat er aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er een stagnatie is. Vier van de vijf begeleiders vinden dat er naar de oorzaak van de stagnatie moet worden gekeken en dat daar wat aan gedaan moet worden. De meeste kinderen (16 = 61,5%) en een aantal ouders (5 = 29,4%) vinden dat kinderen veel moeten oefenen met leren lezen. Ook hier is dus een verschil tussen begeleiders en ouders en kinderen. Door elke onderzoeksgroep wordt aangegeven dat er moet worden aangesloten bij de interesse van het kind.

Bij tien van de achtenveertig ondervraagden, ruim 20%, is het niet duidelijk wat het begrip “uitstelgedrag” precies inhoudt. Alle begeleiders, het merendeel van de ouders (14 = 82,4%) en het merendeel van de kinderen (16 = 61,5%) vinden dat er aandacht moet worden besteed aan het bevorderen van de leesontwikkeling als er sprake is van uitstelgedrag. Opvallend is dat twaalf van de achtenveertig ondervraagden, of te wel 25%, aangeeft niet te weten hoe de leesontwikkeling moet worden bevorderd als er sprake is van uitstelgedrag.

Op de laatste onderzoeksvraag “Hoe kan de ontwikkeling van technisch lezen worden bevorderd?” geven twee van de vijf begeleiders, een paar ouders (3 = 17,6%) en een groot deel van de kinderen (17 = 65,4%) aan dat de leesontwikkeling bevorderd kan worden door veel te oefenen. Door elke onderzoeksgroep wordt ook aangegeven dat er moet worden aangesloten bij de interesse van het kind. Drie van de vijf begeleiders, een paar ouders (3 = 17,6%) en een groot deel van de kinderen (20 = 76,9%) geven aan op dit moment de leesontwikkeling te bevorderen door veel te (laten) oefenen met lezen.

Kortom, de ontwikkeling van kinderen met betrekking tot technisch lezen kan worden bevorderd door veel te oefenen en aan te sluiten bij de interesses van het kind. Is er sprake van een stagnatie of van uitstelgedrag moet er gekeken worden naar de oorzaak om daar wat aan te kunnen doen.

5.3 Antwoord op de praktijkvraag

Aan de hand van bovenstaande conclusies kan er een totaalantwoord worden gegeven op de praktijkvraag, gebaseerd op zowel de literatuur als op de praktijk. In deze conclusie wordt per onderzoeksvraag de belangrijkste gegevens uit de literatuur en uit de praktijk op een rijtje gezet om vervolgens een antwoord te kunnen geven op de praktijkvraag.

Wat betreft de onderzoeksvraag “Wat is technisch lezen?” geven zowel de literatuur als de praktijk aan dat het proces van technisch lezen bij elk kind anders verloopt. Uit de praktijk komt sterk naar voren dat het belangrijk is dat kinderen *willen* leren lezen en ook uit de literatuur blijkt de leesmotivatie erg belangrijk. Uit de literatuur blijkt dat technisch lezen de vaardigheid is om geschreven taal om te zetten in gesproken taal, waarbij de code van het schriftsysteem gekraakt moet worden (decoderen). Dit is een neurologisch proces waarbij het belangrijk is dat er veel sprake is van herhaling, zodat er sterke verbindingen ontstaan in de hersenen.

De onderzoeksvraag “Wat is de visie van Wonderwijs op technisch lezen?” is gebaseerd op de praktijk en op de schooldocumenten van Wonderwijs. Wonderwijs heeft als uitgangspunt dat kinderen natuurlijkerwijs willen leren en ook uit de praktijk komt terug dat er moet worden aangesloten bij de interesses van het kind. Er is vanuit de praktijk geen eenduidige visie op wat stagnatie en uitstelgedrag met betrekking tot de ontwikkeling van technisch lezen is. Uit de schooldocumenten blijkt dat leerproblemen ontstaan door de omgeving die niet passend is bij de behoeftes van het kind. Dit antwoord komt niet duidelijk naar voren uit de praktijk. Wel blijkt zowel uit de literatuur als uit de praktijk dat er aandacht moet worden besteed aan de ontwikkeling van technisch lezen als er sprake is van een stagnatie of van uitstelgedrag.

Wat betreft de onderzoeksvraag “Hoe kan de ontwikkeling van technisch lezen worden bevorderd?” blijkt uit de literatuur dat er veel herhaling nodig is, zodat er sterke verbindingen ontstaan in de hersenen. De praktijk geeft aan dat er veel geoefend wordt met lezen om de leesontwikkeling te bevorderen. Met veel oefenen wordt er voor veel herhaling gezorgd, waardoor de verbindingen in de hersenen versterkt kunnen worden. Op dit punt zijn de literatuur en de praktijk het dus met elkaar eens. De schooldocumenten van Wonderwijs geven aan dat de leeromgeving aangepast moet worden aan de behoeftes van het kind om de leesontwikkeling te bevorderen, wat niet overeenkomt met wat de praktijk aangeeft. De praktijk zegt namelijk dat er vooral veel geoefend moet worden met lezen. De visie op papier is dus dat de leeromgeving aangepast moet worden aan de behoeftes van het kind, de visie van het merendeel van de ondervraagden uit de praktijk is dat kinderen veel moeten oefenen, zonder de behoeftes van het kind daar expliciet in te benoemen. Dit roept de vraag op of er een moment is waarop er gestopt wordt met kijken naar de behoeftes van het kind en er alleen nog maar gekeken wordt naar de ontwikkeling die bevorderd moet worden (door bijvoorbeeld veel te laten oefenen met lezen). Als dit zo is, wanneer is dit moment dan? Er wordt wel door zowel de literatuur als de praktijk aangegeven dat er moet worden aangesloten bij de interesse van het kind. Er moet worden gekeken naar een ideale leesomgeving voor het kind. De literatuur geeft aan dat voorbeeldgedrag en het hebben van hoge verwachtingen erg belangrijk is voor het bevorderen van de leesontwikkeling. Opvallend is dat deze beide punten nauwelijks worden genoemd door de praktijk. De literatuur geeft nog aan dat er een geletterde en taalrijke leeromgeving moet zijn en ook dit punt wordt bijna niet genoemd door de praktijk. Bij stagnatie in de leesontwikkeling of bij uitstelgedrag zijn er volgens de literatuur verschillende interventieprogramma's en trainingen mogelijk om hier wat aan te doen. Geen van deze interventies wordt specifiek door de praktijk genoemd. Wel geeft de praktijk aan dat het belangrijk is om in deze gevallen aandacht te besteden aan de leesontwikkeling en door te kijken naar de oorzaak van de stagnatie of het uitstelgedrag, om daar vervolgens wat aan te doen.

Kortom, de ontwikkeling van kinderen met betrekking tot technisch lezen kan bevorderd worden op een manier die aansluit bij de visie van Wonderwijs door in ieder geval aan te sluiten bij de interesses van het kind. Er moet per kind gekeken worden wat een ideale leesomgeving is voor dat kind en daar moet zoveel mogelijk bij worden aangesloten. Het is daarbij vanzelfsprekend dat er een geletterde en taalrijke leeromgeving is op school. Daarnaast is het belangrijk om hoge verwachtingen te hebben van kinderen en om goed

voorbeeldgedrag te demonstreren. Ook is veel oefenen en veel herhaling belangrijk bij het bevorderen van de leesontwikkeling.

Bij kinderen die een stagnatie hebben in de leesontwikkeling of waarbij sprake is van uitstelgedrag kan gebruik gemaakt worden van interventieprogramma's en trainingen áls het kind dit ook wil. Er moet in ieder geval naar de oorzaak gekeken worden om daar vervolgens wat aan te kunnen doen. Op de volgende pagina worden, aan de hand van deze conclusie, aanbevelingen gedaan aan de begeleiders, ouders en kinderen van Wonderwijs.

5.4 Aanbevelingen

Het doel van dit onderzoek is om aanbevelingen te kunnen doen aan de begeleiders van Wonderwijs over hoe de ontwikkeling van technisch lezen het beste bevorderd kan worden op een manier die past bij de visie van Wonderwijs. Na een antwoord te hebben gekregen op de praktijkvraag is het nu inderdaad mogelijk om hierover aanbevelingen te kunnen doen aan de begeleiders van Wonderwijs. De aanbevelingen worden hier puntsgewijs weergegeven:

Aanbevelingen voor de begeleiders van Wonderwijs:

- De onderzoeker beveelt de begeleiders van Wonderwijs aan om te streven naar een taalrijke leeromgeving.
- De onderzoeker beveelt de begeleiders van Wonderwijs aan om per kind na te gaan wat de interesses zijn en wat een ideale leesomgeving is en om vervolgens te streven naar een zo goed mogelijk passende leesomgeving voor elk kind. Begeleiders kunnen dit proces, eventueel in samenwerking met de ouders, samen met de kinderen aangaan.
- De onderzoeker beveelt de begeleiders van Wonderwijs aan om hoge verwachtingen te hebben van alle kinderen: alle kinderen kunnen goed leren lezen.
- De onderzoeker beveelt de begeleiders van Wonderwijs aan om goed voorbeeldgedrag te laten zien door zelf veel te lezen en hier over te vertellen en door veel voor te lezen.
- De onderzoeker beveelt de begeleiders van Wonderwijs aan om kinderen veel te laten oefenen met lezen.
- De onderzoeker beveelt de begeleiders van Wonderwijs aan om zich meer te verdiepen in stagnatie en uitstelgedrag bij de leesontwikkeling en de mogelijke interventieprogramma's en trainingen die vervolgens toegepast kunnen worden.
- De onderzoeker beveelt de begeleiders van Wonderwijs aan om te kijken naar de oorzaak van stagnatie of uitstelgedrag om daar vervolgens wat aan te doen.

Eventuele aanbevelingen voor de ouders van Wonderwijs:

- De onderzoeker beveelt de ouders van Wonderwijs aan om thuis te streven naar een taalrijke leeromgeving. Ouders kunnen dit proces, eventueel in samenwerking met de begeleiders, samen met de kinderen aangaan.
- De onderzoeker beveelt de ouders van Wonderwijs aan om bij het kind na te gaan wat de interesses zijn en wat een ideale leesomgeving is en om vervolgens te streven naar een zo goed mogelijk passende leesomgeving voor elk kind.
- De onderzoeker beveelt de ouders van Wonderwijs aan om hoge verwachtingen te hebben van alle kinderen: alle kinderen kunnen goed leren lezen.
- De onderzoeker beveelt de ouders van Wonderwijs aan om goed voorbeeldgedrag te laten zien door zelf veel te lezen en hier over te vertellen en door veel voor te lezen.
- De onderzoeker beveelt de ouders van Wonderwijs aan om kinderen veel te laten oefenen met lezen.

Eventuele aanbevelingen voor de kinderen van Wonderwijs:

- De onderzoeker beveelt de kinderen van Wonderwijs aan om na te gaan wat de interesses zijn en wat een ideale leesomgeving voor hem/haar is om vervolgens te streven naar een zo goed mogelijk passende leesomgeving voor elk kind. Begeleiders en ouders kunnen hierbij helpen.
- De onderzoeker beveelt de kinderen van Wonderwijs aan om veel te oefenen met lezen.

Een laatste maar zeker belangrijke aanbeveling die voor alle onderzoeksgroepen geldt is dat er gekeken moet worden naar wanneer er door volwassenen moet worden ingegrepen in de natuurlijke leesontwikkeling van kinderen. Wanneer wordt de visie dat kinderen van nature ontwikkelen losgelaten en moeten de kinderen veel gaan oefenen met lezen of moet er gebruik gemaakt worden van interventies? De onderzoeker beveelt de begeleiders, ouders en kinderen van Wonderwijs aan om met elkaar een antwoord te zoeken op deze vraag.

Met deze aanbevelingen wordt dit onderzoek besloten, in de hoop dat de begeleiders van Wonderwijs nu beter weten hoe ze kinderen kunnen begeleiden als er sprake is van uitstelgedrag bij het leren lezen. De praktijkvraag “Hoe kan de ontwikkeling van kinderen met betrekking op technisch lezen worden bevorderd op een manier die aansluit bij de visie van Wonderwijs?” is bij deze in ieder geval beantwoord.

*Fijn dat u geen last heeft van uitstelgedrag bij het lezen,
u heeft dit verslag namelijk toch maar mooi gelezen!*

Literatuurlijst

- Billiaert, E. (1996). *Behandeling van leesproblemen*. Alphen aan de Rijn: Samson H.D. Tjeenk Willink, pag. 187-199.
- Bosman, A.M.T. (1999). Lezen en spellen volgens het fonologisch coherentiemodel. In: *Ongestoord voort*. Ede: Stichting Schoolbegeleidingsdienst Zuid Vallei, pag. 34-47.
- Chambers, A. (2002). *De leesomgeving. Hoe volwassenen kinderen kunnen helpen van boeken te genieten*. Den Haag: Biblion Uitgeverij.
- Essen, T. van, & Schouwenburg, H.C. (2004). *Doe het vandaag! Stap voor stap je uitstelgedrag te lijf*. Tiel: Uitgeverij Lannoo nv.
- Harinck, F.J.H. (2009). *Basisprincipes Praktijkonderzoek*. Antwerpen: Garant.
- Huizenga, H. (2007). *Aanvankelijk en technisch lezen*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff bv.
- Knaus, W.J. (2002). *Procrastination Workbook. Your personalized program for breaking free from the patterns that hold you back*. CA: New Harbinger.
- Ossebaard, M. *i2L Instituut voor Innovatie en Leren*. Geraadpleegd 27 mei 2010, via <http://www.i2l.nl/>
- Peters, D. (2006). *Procrastination. Deal with it. All in good time*. Toronto: James Lorimer & Company, Ltd.
- Smits, A. & Braams, T. (2006). *Dyslectische kinderen leren lezen. Individuele, groepsgewijze en klassikale werkvormen voor de behandeling van leesproblemen*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Vernooy, K. (2006). *Elke leerling een competente lezer! Effectief omgaan met verschillen in het leesonderwijs. Wat werkt?* Amersfoort: CPS.
- Vonk, Y. (2004). Spreekbeeld. Een leermiddel voor kinderen met beginnende leesproblemen. *Logopedie en foniatrie*, 6, p. 620-624
- Wonderwijs Iederwijs. Geraadpleegd 4 februari 2010, via <http://wonderwijsiederwijs.nl/>.
- Wonderwijs Iederwijs. Concept levensecht leren 2009.
- Wonderwijs Iederwijs. Schoolplan 2009-2013.

Bijlagen

1. Onderzoeksinstrument 1 - Vragenlijst begeleiders
2. Onderzoeksinstrument 2 - Vragenlijst ouders
3. Onderzoeksinstrument 3 - Vragenlijst kinderen
4. Matrix
5. Literatuurstudie leesinterventies

Bijlage 1 - Onderzoeksinstrument 1 - Vragenlijst begeleiders

Beste collega,

Het afgelopen jaar hebben we een cursus uitstelgedrag gevolgd. Omdat de cursus inmiddels is afgerond maar het uitstelgedrag van kinderen een belangrijk onderwerp binnen de school blijft, verzoek ik je om de bijgaande (korte) vragenlijst in te vullen en voor 30 maart 2010 weer in te leveren. Deze vragenlijst is onderdeel van mijn onderzoek, waarbij ik ga onderzoeken hoe we als begeleiders het beste om kunnen gaan met kinderen die een stagnatie hebben in de ontwikkeling en met kinderen die uitstelgedrag vertonen.

De vragen zijn toegespitst op de ontwikkeling van technisch lezen. Stagnatie en uitstelgedrag in het algemeen (en dus bij alle vakgebieden) zou namelijk te groot zijn om in dit tijdsbestek te onderzoeken. Ik heb voor technisch lezen gekozen omdat dat een belangrijke basis is voor het volgen van alle andere vakgebieden.

Bij de gesloten vragen verzoek ik je om 100% te verdelen over de antwoordsmogelijkheden. Ben je het met één antwoord helemaal eens dan geef je dat antwoord 100% en de andere antwoorden niks. Ben je het met één antwoord heel erg eens en met de andere twee antwoorden een beetje, dan geef je bijvoorbeeld het eerste antwoord 50% en de tweede en derde 25% enz., enz. De open vragen dienen om je ervaringen en meningen nader toe te lichten. Maak daar zoveel mogelijk gebruik van, want dat geeft een rijker beeld van de situatie.

Als het onderzoek is afgerond en ik de gegevens van begeleiders, ouders en kinderen heb verzameld, zal ik de resultaten in een teamvergadering en vervolgens in een ouderkring bespreken. Ik hoop dat het resultaat een idee geeft hoe we om kunnen gaan met het uitstelgedrag van kinderen.

Bedankt voor de medewerking,
Daisy

Aantal jaar werkzaam op Wonderwijs:

Aantal jaar ervaring in regulier onderwijs:

1. Wat is jouw visie op de ontwikkeling van technisch lezen van kinderen? Verdeel 100% over de onderstaande antwoordmogelijkheden.

----- Kinderen leren alleen lezen als ze zelf *willen* leren lezen.

----- Kinderen leren alleen lezen als ze in een rijke leesomgeving zijn en veel aanbod krijgen waardoor ze constant gestimuleerd worden om met lezen aan de slag te gaan.

----- Kinderen leren alleen lezen als ze leesles en leesinstructie krijgen.

2. Hoe verloopt volgens jou de ontwikkeling van technisch lezen bij kinderen? Verdeel 100% over de onderstaande antwoordmogelijkheden.

----- De ontwikkeling van technisch lezen verloopt bij elk kind anders.

----- De ontwikkeling van technisch lezen kent bepaalde, vaste stappen/fases.

----- De ontwikkeling van technisch lezen verloopt bij elk kind hetzelfde.

3. Wanneer is er volgens jou sprake van stagnatie in de leesontwikkeling van kinderen?

---

4. Vind je het nodig om aandacht te besteden aan het bevorderen van de leesontwikkeling van kinderen als er een stagnatie is in de ontwikkeling? Verdeel 100% over de onderstaande antwoordmogelijkheden.

----- ja

----- weet ik niet

----- nee

Zo ja, waarom? (ga hierna door naar vraag 5)

Zo nee, waarom niet? (ga hierna door naar vraag 6)

---

5. Hoe zou je de leesontwikkeling willen bevorderen van kinderen met een stagnatie in die leesontwikkeling?

---

6. Wanneer is er volgens jou sprake van uitstelgedrag in de leesontwikkeling van kinderen?

---

7. Vind je het nodig om aandacht te besteden aan het bevorderen van de leesontwikkeling van kinderen als kinderen uitstelgedrag vertonen op dit gebied? Verdeel 100% over de onderstaande antwoordmogelijkheden.

----- ja

----- weet ik niet

----- nee

Zo ja, waarom? (ga hierna door naar vraag 8)

Zo nee, waarom niet? (ga hierna door naar vraag 9)

---

8. Hoe zou je de leesontwikkeling willen bevorderen van kinderen die uitstelgedrag vertonen in die leesontwikkeling?

---

9. Hoe kan volgens jou het technisch lezen van kinderen het beste worden bevorderd?

---

10. Hoe bevorder jij het technisch lezen van kinderen op dit moment?

Eventuele opmerkingen:

Bijlage 2 - Onderzoeksinstrument 2 - Vragenlijst ouders

Beste ouder(s)/verzorger(s),

Voor de studie die ik volg, de masteropleiding Special Educational Needs, is het de bedoeling dat ik een praktijkonderzoek ga uitvoeren op Wonderwijs. Vandaar ontvangt u deze vragenlijst.

Een onderwerp dat regelmatig terugkomt in ouderkringen op Wonderwijs is het omgaan met kinderen die geen lessen willen volgen of die uitstelgedrag vertonen. Onder uitstelgedrag versta ik het uitstellen van het leerproces, om wat voor reden dan ook. Omdat het uitstelgedrag van kinderen een belangrijk onderwerp binnen de school blijft, wil ik u uitnodigen hierover mee te denken. Ook de begeleiders en de kinderen zullen hierover bevraagd worden in het onderzoek. Ik verzoek u om de bijgaande (korte) vragenlijst in te vullen en voor 30 maart 2010 weer in te leveren.

De vragen zijn toegespitst op de ontwikkeling van technisch lezen. Uitstelgedrag in het algemeen (en dus bij alle vakgebieden) zou namelijk te groot zijn om in dit tijdsbestek te onderzoeken. Er is voor technisch lezen gekozen omdat dat een belangrijke basis is voor het volgen van alle andere vakgebieden.

Bij de gesloten vragen verzoek ik u om 100% te verdelen over de antwoordenmogelijkheden. Bent u het met één antwoord helemaal eens dan geeft u dat antwoord 100% en de andere antwoorden niks. Bent u het met één antwoord heel erg eens en met de andere twee antwoorden een beetje, dan geeft u bijvoorbeeld het eerste antwoord 50% en de tweede en derde 25% enz., enz. De open vragen dienen om uw ervaringen en meningen nader toe te lichten. Maak daar zoveel mogelijk gebruik van, want dat geeft een rijker beeld van de situatie.

Als het onderzoek is afgerond en ik de gegevens van begeleiders, ouders en kinderen heb verzameld, zal ik de resultaten in een teamvergadering en vervolgens in een ouderkring bespreken. Ik hoop dat het resultaat een idee geeft hoe we om kunnen gaan met het uitstelgedrag van kinderen.

Bedankt voor de medewerking,
Daisy

Aantal jaar een kind op Wonderwijs:

1. Wat is uw visie op de ontwikkeling van technisch lezen van kinderen? Verdeel 100% over de onderstaande antwoordmogelijkheden.

----- Kinderen leren alleen lezen als ze zelf *willen* leren lezen.

----- Kinderen leren alleen lezen als ze in een rijke leesomgeving zijn en veel aanbod krijgen waardoor ze constant gestimuleerd worden om met lezen aan de slag te gaan.

----- Kinderen leren alleen lezen als ze leesles en leesinstructie krijgen.

2. Hoe verloopt volgens u de ontwikkeling van technisch lezen bij kinderen? Verdeel 100% over de onderstaande antwoordmogelijkheden.

----- De ontwikkeling van technisch lezen verloopt bij elk kind anders.

----- De ontwikkeling van technisch lezen kent bepaalde, vaste stappen/fases.

----- De ontwikkeling van technisch lezen verloopt bij elk kind hetzelfde.

De volgende drie vragen gaan over stagnatie in de leesontwikkeling van kinderen. De definitie van stagnatie is volgens Van Dale "stilstand, stremming". Dat betekent dus dat als er sprake is van stagnatie in de leesontwikkeling van kinderen, dat de ontwikkeling door de één of andere reden stil staat of tot stilstand komt.

3. Wanneer is er volgens u sprake van stagnatie in de leesontwikkeling van kinderen?

---

4. Vindt u het nodig om aandacht te besteden aan het bevorderen van de leesontwikkeling van kinderen als er een stagnatie is in de ontwikkeling? Verdeel 100% over de onderstaande antwoordmogelijkheden.

----- ja

----- weet ik niet

----- nee

Zo ja, waarom? (ga hierna door naar vraag 5)

Zo nee, waarom niet? (ga hierna door naar vraag 6)

---

5. Hoe zou u de leesontwikkeling willen bevorderen van kinderen met een stagnatie in die leesontwikkeling?

De volgende drie vragen gaan over uitstelgedrag in de leesontwikkeling van kinderen. Met het woord uitstelgedrag wordt letterlijk "dingen uitstellen" bedoeld. In dit geval wordt met uitstelgedrag dus het uitstellen van het leren lezen bedoeld.

6. Wanneer is er volgens u sprake van uitstelgedrag in de leesontwikkeling van kinderen?

---

7. Vindt u het nodig om aandacht te besteden aan het bevorderen van de leesontwikkeling van kinderen als kinderen uitstelgedrag vertonen op dit gebied? Verdeel 100% over de onderstaande antwoordmogelijkheden.

----- ja

----- weet ik niet

----- nee

Zo ja, waarom? (ga hierna door naar vraag 8)

Zo nee, waarom niet? (ga hierna door naar vraag 9)

---

8. Hoe zou u de leesontwikkeling willen bevorderen van kinderen die uitstelgedrag vertonen in die leesontwikkeling?

---

9. Hoe kan volgens u het technisch lezen van kinderen het beste worden bevorderd?

---

10. Hoe bevordert u het technisch lezen van kinderen op dit moment?

Eventuele opmerkingen:

Bijlage 3 - Onderzoeksinstrument 3 - Vragenlijst kinderen

Hallo!

Zoals je weet mag je op Wonderwijs zelf kiezen of je lessen volgt of niet. Sommige kinderen volgen weinig of geen lessen. Omdat ik beter wil weten waarom kinderen soms geen lessen volgen, wil ik graag dat je de onderstaande vragen beantwoord. De vragen gaan over leren lezen en over waarom sommige kinderen daar geen les in willen of daar niet veel mee bezig zijn.

Bij de gesloten vragen kruis je het antwoord aan dat het beste bij je mening past. Zet alleen een kruis *in* de hokken, *niet tussen twee hokken in*. De open vragen zijn om je ervaringen en meningen te beschrijven. Maak daar zoveel mogelijk gebruik van, want dan snap ik beter waarom je iets wel of niet vindt.

Bedankt!

Daisy

Aantal jaar op Wonderwijs:

Leeftijd:

1. Hoe leer je lezen, denk je? Kruis het antwoord aan waar je het meeste mee eens bent.
  - Je leert alleen lezen als je *wil* leren lezen.
  - Je leert alleen lezen als je in een omgeving bent met veel boeken, letters en teksten en als er veel activiteiten worden aangeboden waarbij je moet lezen.
  - Je leert alleen lezen als je leesles krijgt.

2. Hoe leer je steeds beter lezen, denk je? Kruis het antwoord aan waar je het meeste mee eens bent.
  - Het steeds beter leren lezen gaat bij elk kind anders.
  - Het steeds beter leren lezen kent bepaalde, vaste stappen.
  - Het steeds beter leren lezen gaat bij elk kind hetzelfde.

3. Wanneer gaat het bij kinderen niet goed met het leren lezen volgens jou? Het leren lezen gaat niet goed als...

---

4. Vind je het nodig dat begeleiders de kinderen helpen waarbij het leren lezen niet goed gaat?
  - ja
  - weet ik niet
  - nee

Zo ja, waarom? (ga hierna door naar vraag 5)

Zo nee, waarom niet? (ga hierna door naar vraag 6)

---

5. Hoe kunnen begeleiders de kinderen helpen waarbij het leren lezen niet goed gaat?

---

6. Wanneer doen kinderen helemaal niets aan leren lezen volgens jou? Kinderen doen helemaal niets aan leren lezen als...

---

7. Vind je het nodig dat begeleiders de kinderen helpen die helemaal niets doen aan leren lezen?

- ja
- weet ik niet
- nee

Zo ja, waarom? (ga hierna door naar vraag 8)

Zo nee, waarom niet? (ga hierna door naar vraag 9)

---

8. Hoe kunnen begeleiders de kinderen helpen die helemaal niets doen aan leren lezen?

---

9. Hoe kan volgens jou het lezen van kinderen worden verbeterd?

---

10. Hoe ben je bezig met het verbeteren van je lezen?

Eventuele opmerkingen:

Bijlage 4 - Matrix

Matrix 'vragen x instrument-items'

	Instrument items										Literatuur
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Deelvragen	1.1										X
	1.2										X
	1.3										X
	1.4										X
	1.5	X	X								
	1.6	X	X								
	1.7	X	X								
	2.1										X
	2.2										X
	2.3			X	X	X					
	2.4			X	X	X					
	2.5			X	X	X					
	2.6						X	X	X		
	2.7						X	X	X		
	2.8						X	X	X		
	3.1										X
	3.2										X
	3.3										X
	3.4									X	X
	3.5									X	X
3.6									X	X	

Bijlage 5 - Literatuurstudie leesinterventies

Spreekbeeld is een interventie die is ontwikkeld voor kinderen die moeite hebben met het benoemen en onthouden van letters en die daardoor de aansluiting bij het leesleerproces dreigen te verliezen. Spreekbeeld is een leermiddel voor kinderen met beginnende leesleerproblemen; met name voor fonologische zwakke kinderen die moeite hebben met het aanleren en automatiseren van de letter-klankkoppeling en het ontwikkelen van foneembewustzijn. De basis van Spreekbeeld bestaat uit een set van zesenvestig zogeheten spreekbeelden. Een spreekbeeld is een letter of lettercombinatie die in een betekenisvolle tekening is verwerkt. Bij elk spreekbeeld hoort een verhaaltje met een gebaar. Het verhaaltje maakt duidelijk welke klank bij de letter hoort en waarom. Het gebaar associeert direct met de vorm van de letter en met de emotie en betekenis van het verhaaltje en de tekening, maar ook met de articulatiewijze van de klank. Dit maakt dat Spreekbeeld multisensorieel van opzet is, dat wil zeggen dat bij het aanleren van de letters gebruik wordt gemaakt van meerdere kanalen tegelijk: het visuele, het auditieve, het tactiele, het (spraak)motorische en het emotionele. Multisensoriële aanbieding van klank-tekenkoppelingen zorgt ervoor dat deze minder willekeurig worden, dat wil zeggen rijker geassocieerd worden in de hersenen. Hierdoor kunnen de hersenen gemakkelijker langs meerdere kanalen simultaan zoeken naar de juiste klank bij de letter. Dit versnelt en vergemakkelijkt het oproepproces van klanken. Spreekbeeld is daarom uitermate geschikt voor het aanleren en automatiseren van een goede klank-tekenkoppeling. Spreekbeeld is een makkelijk hanteerbaar leermiddel dat gebruikt kan worden door iedereen die werkzaam is met kinderen met (beginnende) leesproblemen. Het is flexibel van opzet en kan worden ingezet in verschillende werkvormen, van individueel tot klassikaal. Het kan worden gebruikt naast en in combinatie met elke willekeurige (remediërende) leesmethode. Belangrijk is dat men zich moet realiseren dat Spreekbeeld een hulpmiddel is. Alleen letters oefenen is niet zinvol. Spreekbeeld moet altijd worden geïntegreerd in de eigenlijke leeshandeling; het lezen van woorden, zinnen en teksten. Met Spreekbeeld worden in de dagelijkse praktijk zeer positieve resultaten behaald. Spreekbeeld is actueel en sluit aan bij de huidige wetenschappelijke opvattingen over de ontwikkeling van het technisch lezen. Actuele modellen die het technisch lezen beschrijven zijn gebaseerd op de theorieën van het connectionisme. Spreekbeeld past binnen deze visie want Spreekbeeld is multisensorieel en activeert meerdere neurologische kanalen tegelijk waardoor klank-tekenkoppeling en foneembewustzijn (alsnog) tot stand kunnen komen. Spreekbeeld sluit ook aan bij en past binnen de richtlijnen van 'Het protocol leesproblemen en dyslexie'. Het pakket van Spreekbeeld bestaat uit een handleiding en een werkboek, een set spreekbeeldkaarten, twee sets memoriekaartjes, wandplaten, geplastificeerde overtrekletters en een set mondbeeldkaarten (Vonk, 2004).

Connect is een interventieprogramma dat bestaat uit drie delen die bedoeld zijn voor zeer frequente interventie (minimaal drie keer per week gedurende minimaal twintig minuten), individueel of in een kleine groep (maximaal drie kinderen). Deel 1 heet Connect Klanken en Letters, deel 2 heet Connect Woordherkenning en deel 3 wordt Connect Vloeiend lezen genoemd. Connect is zo genoemd, omdat het op een zeer directe manier de verbinding tot stand brengt tussen schrijven en lezen. Verder verwijst Connect naar didactische principes die zijn afgeleid van connectionistische modellen van het leesproces en naar de verbinding die ontstaat tussen de vaardigheden van de leerling en de facilitatie- en feedback-technieken die de begeleider gebruikt. Door middel van schrijven kan in het aanvankelijk leesproces de aanvankelijk leesbehandeling verduidelijkt en versterkt worden. In Connect Klanken en Letters en in Connect Woordherkenning wordt er daarom voor gekozen om de woorden eerst

te schrijven en pas daarna te lezen. Dat vergemakkelijkt het lezen en stuurt aan op een succeservaring.

Connect Klanken en Letters is een programma voor zeer frequente, vroegtijdige interventie in het proces van aanvankelijk leren lezen. Het is bedoeld voor de periode tussen oktober en februari in groep 3. De centrale doelen zijn klankbewustzijn, letter-klankkoppeling en de aanvankelijke leeshandeling. Het programma is bedoeld voor kinderen met leesleerproblemen in de eerste fase van het aanvankelijk leesproces.

Connect Woordherkenning is bedoeld voor kinderen die in het aanvankelijk leesproces bijna alle letters kennen, maar nog moeite hebben met het lezen van alle letters binnen langere woorden (meer dan drie letters) en daardoor met de accurate woordherkenning. Het programma kan gebruikt worden vanaf februari in groep 3 en in de drie interventieperiodes in groep 4. De centrale doelen zijn het volledig omzetten van alle letters binnen woorden om tot adequate woordherkenning te komen en het leren leen van medeklinkerverbindingen en tweelettergrepige en meerlettergrepige woorden. Nauwkeurigheid is belangrijker dan tempo.

Connect Vloeiend Lezen is een programma voor kinderen die de aanvankelijke leeshandeling beheersen, maar niet komen tot automatiseren daarvan. Het programma kan gebruikt worden in interventieperiode 3 van groep 3, in de drie interventieperiodes van groep 4 en in het voortgezet lezen. De centrale doelen van Connect Vloeiend Lezen zijn vloeiendheid en leeskilometers maken (Smits & Braams, 2006).

RALFI is een interventieprogramma die primair bedoeld is voor zeer frequente interventie in de groep (vijf tot vijftien kinderen), maar kan eventueel ook individueel worden uitgevoerd. De letters RALFI staan voor de beginletters van de interventieprincipes die in RALFI vertegenwoordigd zijn: Repaeted, Assisted, Level, Feedback en Instruction. RALFI is een intensief vervangend programma voor het leesonderwijs aan kinderen die de spellende leeshandeling (merendeels) beheersen, maar langdurig veel te traag blijven lezen. Het lezen versnelt en automatiseert bij deze kinderen niet, soms is er daarnaast ook sprake van gokkend leesgedrag. Het AVI-niveau blijft (vrijwel) stilstaan: ze vorderen minder dan twee AVI-instructieniveaus per jaar. Het normale leesonderwijs blijkt voor deze kinderen ineffectief en extra maatregelen die genomen zijn, hebben weinig opgeleverd. Het centrale doel van RALFI is het verbeteren van de vloeiendheid van het lezen en daarmee het leesniveau. Vooral de techniek van het herhaald lezen is daarbij van belang (Smits & Braams, 2006).

Het grote verschil tussen RALFI en Connect is dat er in RALFI vrijwel niet op woordniveau gewerkt wordt en in Connect wel. Connect wordt gebruikt als uitbreiding op de instructietijd, RALFI wordt meestal gebruikt als vervanging van het bestaande leesprogramma.

Binnen Connect en RALFI is een stimulerende en ondersteunende rol van de begeleider essentieel. De manier van werken bij Connect en RALFI is zodanig dat het aantal leesfouten zo klein mogelijk blijft. Bij aarzeling wordt het betreffende woord voorgezegd, bij een leesfout wordt er meteen neutraal gereageerd (directe feedback). Connect en RALFI sturen aan op succeservaringen door middel van een hoge frequentie, goede ondersteuning, zorgvuldige opbouw en feedback. Binnen Connect en RALFI wordt veel ondersteuning in de vorm van voorlezen, koorlezen, voorzeggen en herhalen geboden. De groepjes zijn niet homogeen qua leesniveau, maar wel enigszins homogeen op begrips- en interesseniveau. (Smits & Braams, 2006).

ELLO staat voor Effectief Leren Lezen Ondersteuningsprogramma en is een interventie, bedoeld voor zwakke lezers in groep 3. ELLO start nadat er ongeveer acht weken regulier leesonderwijs is gegeven en het houdt in dat er elke dag een half uur lang zwakke lezers individueel worden begeleid gedurende een periode van ongeveer vijftien weken. De ondersteuning bestaat uit een zevental fasen:

1. verkennen van een boek of verhaal;
2. lezen van een boek of verhaal;
3. terugblik op het gelezen boek of verhaal;
4. stelactiviteiten;
5. extra leesactiviteiten;
6. voorbereiden van de leesles in de klas;
7. keuze van een boek of verhaal voor de volgende ELLO-les.

De begeleiding gebeurt door een extra leerkracht, meestal buiten de klas. De werkwijze hangt sterk af van hoever een kind is met het leren lezen. Het kan variëren van hardop lezen tot samen lezen met de leerkracht. Terwijl het kind leest, maakt de leerkracht aantekeningen over de manier van lezen van het kind. Lezen en schrijven wordt geïntegreerd in de interventie (Huizenga, 2007).

De wacht-hint-prijsmethode is een interventie die in het begin enige discipline vergt van een begeleider, omdat je snel geneigd bent om een kind te verbeteren. De methode bestaat namelijk uit een drietal reacties op leesfouten van kinderen: wacht, hint en prijs. Als een kind een woord niet weet of fout leest, verbeter je niet direct, maar wacht je vijf volle seconden voor je tot actie overgaat. Het blijkt dat de meeste kinderen leesfouten zelf binnen vijf seconden ontdekken. Door een kind de kans te geven zichzelf te verbeteren, krijgt het niet voortdurend negatieve feedback, maar ervaart het dat het zelf in staat is om fouten te ontdekken en te verbeteren. Op deze manier wordt een kind ook minder afhankelijk van een begeleider en krijgt het de kans om zelf belangrijke leesstrategieën te ontwikkelen. Als een kind een fout niet verbetert, richt je de aandacht op het moeilijke woord en geef je het kind een hint: “Welk bekend stukje zit er in dat woord?”. De laatste stap is het prijzen in de vorm van een positieve feedback. Prijs je een kind, dan bevestig je dat een kind zelf in staat is geweest om fouten te ontdekken en te verbeteren. Het is een intensieve vorm van begeleiding waarbij gedurende een half jaar lang een kind drie tot vier keer in de week een half uur oefent. Onderzoek maakt duidelijk dat door een dergelijke vorm van positief stimuleren twee derde van de kinderen met leesproblemen voldoende vooruit gaat. De wacht-hint-prijsmethode kun je toepassen onafhankelijk van een leesmethode. Anders dan RALFI richt de wacht-hint-prijsmethodiek zich niet zozeer op hardnekkige spellende lezers, maar meer op kinderen die iets achterlopen in hun leesontwikkeling (Huizenga, 2007).